

Antanas Pakerys, Aldonas Pupkis

LIETUVIŲ KALBOS BENDRINĖ TARTIS

KOMPAK TINĖS PLOKŠTELĖS TEKSTAI

Vilnius 2004

UDK 808.82-4(075)

Pa97

Kompaktinės plokštelės ir tekstų rengimą bei leidybą parėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija pagal Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos vartojimo ir ugdymo 1996–2005 metų programą

Recenzavo doc. dr. Danguolė MIKULĖNIENĖ

ISBN 9955-512-53-9

© Antanas Pakerys, 2004

© Aldonas Pupkis, 2004

© „Gimtasis žodis“, 2004

TURINYS

Pratarmė	5
I. Balsiai	7
1. Ilgasis balsis <i>ā</i>	7
2. Trumpasis balsis <i>a</i>	8
3. Ilgasis balsis <i>ē</i>	11
4. Trumpasis balsis <i>e</i>	12
5. Ilgasis balsis <i>ū</i>	16
6. Trumpasis balsis <i>u</i>	17
7. Ilgasis balsis <i>ī</i>	19
8. Trumpasis balsis <i>i</i>	20
9. Balsis <i>o</i>	23
10. Balsis <i>ė</i>	26
II. Dvigarsiai	29
1. Dvibalsis <i>uo</i>	29
2. Dvibalsis <i>ie</i>	32
3. Dvigarsiai, prasidedantys balsiais <i>a, e</i> : dvibalsiai <i>au, ai, ei</i> ir mišrieji dvigarsiai <i>al, am, an, ar, el, em, en, er</i>	35
4. Dvigarsiai, prasidedantys balsiais <i>u, i</i> : dvibalsis <i>ui</i> ir mišrieji dvigarsiai <i>ul, um, un, ur, il, im, in, ir</i>	36
III. Priebalsiai	39
1. Skardieji ir duslieji priebalsiai	39
2. Kietieji ir minkštieji priebalsiai	42
3. Priebalsių supanašėjimas (asimiliacija)	45
4. Priebalsis <i>j</i>	49
IV. Kirtis ir priegaidė	51
1. Kirtis	51
2. Priegaidė	53
Tekstai tarties kursui kartoti	57
Sutrumpinimai	71

PRATARMĖ

Taisyklingos tarties lavinimas – vienas svarbiųjų šnekamōsios bendrinės kalbos ugdymo uždavinių. Bendrinės lietuvių kalbos fonetinė sandara gerokai skiriasi nuo lietuvių tarmių, didžiųjų Lietuvos miestų šnekamōsios kalbos. Pastarąją ypač dažnai veikia svietimos (rusų, lėnkų ir kt.) kalbos. Net ir per televiziją, radiją girdime įvairuojančią tartį: vienì šneka bevėik grýna tarmė, kiti – pusiáu tarmiškai, treči – su ryškiu kitų kalbų akcentu, dar kiti – miestišku stiliumi (miestų sociolektu). Palyginti retókai skam̃ba pavyzdinė bendrinė kalbà. Jos yrà išmokę geriausi televizijos ir radijo laidų vedėjai, diktoriai, mokytojai, žurnalistai, dramos teatrų aktoriai.

Moksleiviai, studentai, pedagogai, žurnalistai, aktoriai – visi, kurie rūpinasi savo kalbà, norėtų turėti pavyzdinių garso įrašų, jų klausytis, iš jų mokytis taisyklingos tarties.

1968 m. buvo išleistos septynios „Lietuvių kalbos bendrinės tarties“ plokštelės. Tekstus skaitė aktoriai Juozas Jaruševičius ir Nijolė Lepėškaitė. Prie plokštelių pridėtos dvi knygtės: Pakerys A., Pupkis A. Lietuvių kalbos bendrinė tarties: Plokštelių tekstai. – Kaunas: Šviesa, 1968; Pakerys A., Pupkis A. Lietuvių kalbos bendrinė tartis: Metodinės pastabos. – Kaunas: Šviesa, 1968. Plokštelių komplėktas buvo skirtas bendrojo lavinimo mokykloms. Jis tiko ir Lietuvos aukštosioms mokykloms, kur bendrinės lietuvių kalbos fonetika dėstoma lituanistams, žurnalistams ir kitiems studentams. „Lietuvių kalbos bendrinės tarties“ plokštelėmis ir tekstais sėkmingai buvo naudojamosi mokant lietuvių kalbos ir užsienio šalyse: JAV (Ilinojaus), Latvijos, Vokietijos (Greifsvaldo) ir kt. universitetuose. Latvijoje 1971 m. buvo pėrspausdinti plokštelių tekstai (Paķeris A., Pupkis A. Lietuviešu valodas literārā izruna. – Rīgā, 1971). Plastikinių plokštelių įrašai neretai būdavo pėrsirašomi magnetofonu.

Per kelis dešimtmečius daug kas pasikeitė: plastikinės plokšte-

lės susidėvėjo, įsteigta daug naujų mokyklų (jos visai nėra gavusios plokštelių), retai kur besinaudojama elektrofonais ir kt. Todėl iškilo reikalas parengti naują „Lietuvių kalbos bendrinės tarties“ įrašų variantą – šį kartą kompaktinėje plokštelėje. Iš anksčiau aptartų plastikinių plokštelių atrinkti tinkamiausi pavienių žodžių, sakinių, tekstų įrašai ir perkelti į kompaktinę plokštelę. Perrašant praleisti pasenę tekstai, sutrumpintos pauzės, nebekartojami žodžiai, sakiniai. Vartotojas gali klausytis viso įrašo arba jo fragmentų. Įrašą galima stabdyti po kiekvieno žodžio, sakinio ar kitoje pastraipos vietoje ir kartoti paskui diktorių. Kai dirbama klasėje ar auditorijoje, klausytojams pravartu prieš akis turėti spausdintus plokštelės tekstus. Kirciuotas tekstas matomas ir monitoriuje.

Kompaktinę plokštelę spaudai rengė (montavo įrašus, šalino triukšmų, tvarkė programinę įrangą ir kt.) Vytautas Vasiličius ir jo sūnūs Vytautas Vasiličius.

Kompaktinė plokštelė skiriamą bendrojo lavinimo ir aukštosios mokykloms, individualiam ir grupiniam darbui. Taisyklingos tarties galės mokytis ir kiti asmenys, ypač žurnalistai, aktoriai, pedagogai, teisininkai – visi, kurie privalo taisyklingai kalbėti viešumoje.

Be abejo, taisyklingos tarties įrašų klausymasis, jų kartojimas – tai tik viena kalbos lavinamoji priemonė. Šį metodą reikia derinti su kitais darbais: nagrinėti tarties taisyklės, klausytis savo kalbos įrašų, nuolat stebėti savo ir kitų tartį.

I. BALSIAI

1. Ilgasis balsis *ā*

a. Kirčiutame skiemenyje. Rašte žymimas raide *a* arba nosine *q*:

ākys, ādata, āšara, āžuolas
sāko, rāšo, rāstas, pāsaka, kāsnis
kās, nešās, tā, kā, katrā

1. Lāšas po lāšo ir ākmeni pratāšo. (flk.) 2. Rāmios, malōnios vāsaros nāktys; mēdžio užmīgęs nējuda lāpas. (Mair.) 3. Be vālios nērā gālios. (flk.) 4. Nespāudęs norāgo, nekāsi pyrāgo. (flk.)

b. Nekirčiutame skiemenyje. Rašte žymimas tik nosine raide *q*. Tariamias kaip ir kirčiutame skiemenyje. Palyginkime:

āšos – ašà
āžuolas – ažuolaĩ
žāšsys – žašìs
kāšnis – kašnēlis
sāžinė – sažinìngas
katrā – aňtrā
āšą, rāšą, bālą, gālą, trāšą

ąsōtis, ažuolýnas
šlù, šlì, drašùs, ražýtis, saulėgraža, sąnarýs
vaĩką, raňką

1. Vāsarą su kailiniaĩs, žiēmą be kailinių. (flk. – *žirnis.*) 2. Be kīrvio be kīrvēlio, be grāžto be grāžtēlio, be mēdžio be medēlio pastāto tīltą. (flk. – *šaltis.*) 3. Sakalaĩ brolēliai – kuĩ jūs? Gīrios ažuolēliai – kuĩ jūs? (S. Nēr.) 4. Prie šaltinio staigà mēs pamātēm

mergáite, ir ji rańkoje nēšēsi pīlņā āsōtī. (A. Vencl.) 5. Krỹkštē žāselē susikabīņē vaikaī. (P. Cvir.) 6. Pabañdē ēīti lāpē: ī vīenā šónā úodegā vīkst, ī kītā vīkst īr nugarmējo ī gīliā duōbē. (P. Cvir.) 7. Paskesniósioms drašuóliū minióms vīs lengviaū būvo līpti. (J. Bil.)

2. Trumpasis balsis *a*

Rašte šis balsis visada žymimas raide *a*.

a. Nekirčiuotame skiemenyje:

akīš, akmuō, abū
draskýti, grasīnti, parašýti
reñka, stóras, nēšamas

1. Papratīmas – ańtras prigimīmas. (flk.) 2. Gānomāšias vietās paprastaī ganýklomis vadīname. (J. Jabl.)

b. Kirčiuotame skiemenyje. Tariamas kaip ir nekirčiuotame. Palyginkime:

kasù – kàsiu
atnēšti – àtneša
tapšnóti – tàpštelti
maniškis – màno
júoda – juodà
rasà, pasagà, paramà, pàkasa

Trumpasis *a* vartojamas:

1) dviskiemenėse bendratyse ir iš jų padarytose formose:

kàsti: kàsdavau, kàsiu, kàsčiau, kàsk, kàsdamas
ràsti: ràsdavai, ràsi, ràstum, ràskite, ràsdamas
pakàkti: pakàkdavo, pakàks, pakàktų

Išimtį sudaro formos:

kāstas, rāstas, lāktas

2) veiksmažodžių priešdėliuose:

àpsuka, àpneša, àpveža, àptaria, àpgula
àtsuka, àtneša, àtveža, àtkelia, àtgula
pàsuka, pàneša, pàveža, pàkelia, pàguli
pràsuka, pràneša, pràveža, pràkelia, pràguli

3) ištiktukuose ir tos pačios šaknies veiksmažodžiuose:

bàkst: bàkstelėti, bàkstelėja, bàkstelės
klàpt: klàptelti, klàptelia, klàpteltų¹
stràkt: stràkstelėti, stràkstelėk, stràkstelėdamas

4) įvardžiuose:

màno, tàvo, sàvo

5) galūnėje -asis:

geràsis, mažàsis, juodàsis, senàsis
pirmàsis, antràsis, dešimtàsis, šimtàsis
manàsis, tavàsis
gerbiamàsis, laukiamàsis, šaukiamàsis, klausiamàsis
lauktàsis, išrinktàsis, būtàsis
būsimàsis

6) paskutiniame žodžio skiemenyje:

mamà, Aldonà, paskaità, pamokà
dainàs, lankàs, citrinàs, raketàs
gerà, baltà, šiltàs, senàs
pirmà, antrà
kažkàs, bemàž

¹ Bendrinėje kalboje paprastai vartojami veiksmažodžiai su ilgesne priesaga:
klàptelėti, klàptelėja, klàptelėtų.

7) vienaskiemeniuose žodžiuose:

tà, và, àš, tàs, kàs, tət, mət, tas pət

1. Šaltà rasà, o àš basà, nušàls kojėlès. (flk.) 2. Saulėlė, neapkęsdamà tokiòs vėjo dràsòs, méréksi ir kniaūsési, glausdamà arčiaù sàvo spiñdulus. (Žem.) 3. Ji pràriekė kėpalà dúonos, pàdavė po gābalà vaikáms. (rš.) 4. Žēmę kàsi – áuksà ràsi. (flk.) 5. Àtlėkė genýs, atsìtūpė į èglės viršūnę, sùpasi ir dainúoja. (P. Cvir.) 6. Kai pràdedam skaitýti, tadà mamėlė ir mergìkės – visì klaūsos. (Žem.) 7. Vėlaĩ susipràsi, niėko neberàsi. (flk.) 8. Prie Nēmuno mào pasáulis, prie Nēmuno mào šalìs. (P. Širv.) 9. Jaunàsis rāžėsi ir žiówavo, bet netrùko sutikti. (Žem.) 10. Paliekù gerùs meteliùs, kad ràšciaù dár geresniùs. (flk.)

c. Palyginkime ilgąjį ā su trumpuoju a kirčiuotame skiemenyje:

āktas – àkti
 āpkalbos – àpkalba
 rāstų – ràstų
 kāsti – kàsti
 prāmonė – pràneša
 gerāšias – geràsis
 anā – anà
 tā – tà

d. Palyginkime ilgąjį ā su trumpuoju a nekirčiuotame skiemenyje:

ąžuolaĩ – ašutaĩ
 rąstùs – rastùs
 šąlù – šalaũ
 rąžýtis – rašýtis
 mąstýti – mastēlis
 dúoną – dúona
 lóvą – lóva
 lāšą – lāša
 apýskaitą – apýskaita

Aĩtinosi žiemōs atōstogos. Aš vis labiaũ ilgėjau si namũ. Maščiaũ, kaip grĩšiu namō, kaip vėl pamatĩsiau tėtĩ, kurĩs aĩškiai didĩziuojasi maniĩm, – kad aš mokausi ir galbũt gyvėnime pasĩeksiu daugiaũ už jĩ. Vėl pamatĩsiau švelnũ, gėrã, pavaĩgusĩ mōtinōs vėidã. O kiek kalbũ, nepabaigiamũ, įdomiãusĩ kalbũ bus su brōliais ir seserimis! Per visã diėnã mēs tũ kalbũ jokiau bũdũ neiškalbėsimė – pakãks visōms žiemōs atōstogoms!

Antanas Venclova

Bet kuĩgi tie lėktũvai? Kaũkia, rōdos, pirštũ prikišamaĩ, bet sãulė taĩp spĩgina, kad žvalgaũs žvalgaũs – nematĩti.

Ir staigã – trĩs. Išniro iš už miško ir, vōs neužkliũdamĩ už mėdžių, prãužė pro pãt mãno gãlvã. Ant sparnũ bũvo ne žvaĩgždės, o juodi, baũgũs krĩžiai...

Sugrĩžęs iš miestėlio, dėdė papãsakojō, kad vokiečių lėktũvai bombardãvo stōtĩ ir geleĩinkelio tĩltã ir patãikė į naũjãjã Daukiĩnčio trōbã. Pãts Daukiĩtis su sãvo Anciukũ buvo atėjęs ant gėgėniũ vainiko iškėlti, vakarė norėjō kaimĩynus sukviėtės pavaišinti², o čiã tie vanaĩ – ir trobėlė, ir juōs abũ...

Kazys Saja

3. Ilgasis balsis ė

a. Kirčiuotame skiemenyje. Rašte žymimas raide *e* arba nosine *ę*:

ėglė, ėžeras, ėpušė, ėsam
pėlės, tėka, tėti, švēsti, sprėti, brėti
manės, tavės, iškės, tės, mės

1. Nemėsk kėlio dėl takėlio. (flk.) 2. Žũvinto ėžeras skėsta melsvamė rũkė. (J. Sok.) 3. Apsĩãšarojė³ mėdžiai suĩkiaĩ galvōjō, nė vienōs šakėlės nepajũdindami. (J. Bil.) 4. Pĩktos bĩtės sãldũ mėdũ nėša. (flk.) 5. Atsĩmenu, jis bũvo tōks sėnas, kad mãn áugant senesniũ ir netėko matĩti. (P. Cvir.)

² Bendrinėje kalboje leidžiama kirčiuoti dvejetaini: *pavaišinti* ir *pavaišinti*.

³ Kirčiuojama dvejetaini: *apsiãšarojė* ir *apsiãšarojė*.

b. Nekirčiuotame skiemenyje. Žymimas tik nosine raide *e*. Tariamasis kaip ir kirčiuotame skiemenyje. Palyginkime:

skęsta – skęstù
suręsti – suręstì
švęsti – švęsdamì
gręžia – gręžinỹs
tęsia – tęsinỹs

pėlę, kėkė, sėsę, vėdę, tėkė

tęsiù, tęsiaù, užgęstù, atsigręžiù, lęšiukas, tręšdamì,
atsigręžiau

ėjęs, bėgęs, eidavęs, pasakodavęs, gėlę, ląpę, ùpę, patarlę

1. Išalkęs ir sušalęs vālgau kaip šiēną pjōvęs. (J. Bil.) 2. Vieni skubiai tolỹn trāukęsi, kitì grūdęsi prie namų. (rš.) 3. Rūdenì gīmęs, žiēmą miegōjęs, vāsaraū āugęs ir gyvėnt nustōjęs. (flk. – *rugys*.) 4. Maršālka atsigręžė ir pažino sàvo káimo moteriškę, pasitūpdžiusiā kašutėje⁴ gaĩdį. (P. Cvir.) 5. Žmónės, jōs atėję, dažniāusiai būdavo nerāmūs, susirūpinę. (P. Cvir.) 6. Rytuosė priešais sáulę spoksōjo mėnuo saulābrolis⁵, išblỹškęs, tarýtum nusigaĩdęs. (Žem.)

4. Trumpasis balsis *e*

Rašte šis balsis visada žymimas raide *e*.

a. Nekirčiuotame skiemenyje:

esù, ežỹs, eketė, ešerỹs
keliù, metù, dreskiù, tekėti
sáule, káime, vaĩke!

1. Kas nedĩrba, mĩelas vaĩke, tām ir dúonos dúot nereĩkia. (flk.)
2. Taĩgi einù sáu tuo viēškeliu viēnas: nei važiuotų, nei pėsčių – niēko daugiau nebematýti. (J. Bil.) 3. Gaĩsras negesĩnamas išsiplėčia. (flk.)

⁴ Bendrinėje kalboje vartojamas žodis *pintinė*.

⁵ Leidžiama kirčiuoti dvejopai: *saulabrolis* ir *saulābrolis*.

b. Kirčiuotame skiemenyje. Tariamas kaip ir nekirčiuotame. Palyginkime:

lesù – lèsti
 nesukaũ – nèsuka
 mažesnì – mažèsnis
 trepsiù – trèpsime
 sáulėje – gėlėje
 kárves – žolès

pelès, geresnès, nènèšame, nètepame

Trumpasis *e* vartojamas:

1) dviskiemenėse bendratyse ir iš jų padarytose formose:

mèsti: mèsdavau, mèsiu, mèsčiau, mèsk, mèsdamas
 vèsti: vèsdava, vèsi, vèstum, vèskit, vèdamas
 atnèšti: atnèšdavo, atnèš, atnèštų

Išimtį sudaro formos:

mėstas, vėstas, nėštas

2) veiksmazodžių priešdėliuose:

nèsuka, nènèša, nèveža, nètaria, nègula
 nebèsuka, nebèneša, nebèveža, nebètaria, nebègula
 tèsuka, tèneša, tèveža, tètaria, tègula
 tebèsuka, tebèneša, tebèveža, tebètaria, tebègula
 bèsukant, bènešant, bèvežant, bètariant, bègulant

3) ištiktukuose ir tos pačios šaknies veiksmazodžiuose:

krèpšt: krèpštelėti, krèpštelėju, krèpštelės
 trèpt: trèpsi, trèpsime, trèpsite

4) priesagoje *-ėsnis, -ėsnė*:

mažėsnis, baltėsnis, gerėsnė, šaunėsnė
mažėlėsnis, baltėlėsnis, gerėlėsnė, šaunėlėsnė
pirmėsnis, pirmėsnė

5) paskutiniame žodžio skiemenyje:

pelės, šakės, gėlės, jaunuolės
medinės, auksinės, didesnės, gerėlesnės
manė, tavė, savė
žolėjė, laukuosė, gražiojė

6) vienaskiemeniuose žodžiuose:

nėš, vės, mės
nės, bėt, nėt, tėt

Išimtį sudaro įvardis *mės*, tariamas su ilguoju *ė*

Tarptautinių žodžių balsis *e* visada yra trumpas ir tariamas panašiai kaip lietuviškų žodžių trumpasis *e*:

ėstas, gėstas, Mėksika, Brėstas, nėgras

1. Už tiėsų tiesėsnis, už kuŋpą kumpėsnis, už gėlėžį tvirtėsnis, už pagálvį minkštėsnis. (flk. – *kumštis*.) 2. Sunkù šiėną vėžti, bet leŋgva žiėmą pėšti. (flk.) 3. Trùputį⁶ pìkta, kad màno geriausias draūgas šitaip manė teįvėrtina. (rš.) 4. Iš dirėktoriaus kabinėto ląngo sklido baltà elėktros šviesà. (rš.) 5. Iš miėgo dúonos nekėpsi. (flk.) 6. Kàs tuŕgij nėgiria sàvo jáučio? (flk.)

c. Palyginkime ilgąjį *ė* su trumpuoju *e* kirčiuotame skiemenyje:

mės – mės
švės – vės

⁶ Bendrinėje kalboje leidžiama kirčiuoti dvejopai: *trupùtį* ir *trùputį*.

nėšė – nėšti
mėta – mėtų
trėšti – trėšti

d. Palyginkime balsius *ė* ir *e* nekirčiuotame skiemenyje:

tęsiù – tesiù
tręšiù– treškù
gręžiù – geliù
sáulę – sáule
gėlę – gėle!
pātarlę – pātarle
núomone – núomone

Būk sveikas!

Greit lėdo grandinės sutrupins
Smarkaūs pavāsario sriautai⁷.
Vėl subanguos upėliai, ūpės,
Ir sužaliuos aukštì krantai.

Gyvėnimui ir láisvei gimės,
Mūs žėmės dáigas būs našūs.
Būk sveikas, Lietuvės jaunime!
Pavāsariui tu panašus⁸.

Salomėja Nėris

Tai bũvo nedidelė baltà katytė. Jos meĩkas suliesėjęs kūnėlis
visas drebėjo nuo šalčio ir báimės; jos plaukaĩ, lietaūs sušlāpinti ir
purvais apskrėtę, visi kabėjo sustirę ir pasišiáušę. Radaũ aš jā laukė,
patvorĩ pritūpusią, susiriėtusią, nelaimingą. Manė pamāčiusi, ji taĩp
gailestingu balsù sũmiaukė ir pažiũrėjo akimis, kurios šviėtė ir

⁷ Bendrinei kalbai teiktinesnė forma *sraũtai*.

⁸ Bendrinėje kalboje taisyklingai sakoma: *ĩ pavasarĩ tu panašus*.

báimē, ir viltis. Jī būvo dár visái visái jaunūtē, bet tokià sudžiūvusi! Gál jà àtēmē nuo jos mótinos žmónēs; gál jie pirmà norėjo jà idėti maišiukan ir, nunēšē į ūpę, įmēsti vandeniņ, bet paskuī àtnešē laukaņ, pàmetē patvoriņ, kad jī neberastų namų ir nudvēstų badū: žmonēsē jau nebebūvo jái viētos; gál jau nebe pirmą diēnà jī čia išálkusi ir sušálusi tūpi...

Jonas Biliūnas

5. Ilgasis balsis ū

Rašte žymimas raide ū arba nosine u.

a. Kirčiuotame skiemenyje:

ūgis, ūžia, ūkauti, ūžauti
žiūri, siūsti, krúmas, dúrē
skūs, tū, jū, vaikū, papročiū

1. Iš tų šiaudų nebūs grūdų. (flk.) 2. Darbų iki langų. (flk.)
3. Grýbai suglėbę supústa, kitì sudžiústa ir sudžiúvę ilgaí stýpsu.
(J. Jabl.)

b. Nekirčiuotame skiemenyje. Tariamais kaip ir kirčiuotame. Palyginkime:

ūžē – ūžimas
kūrē – kūryba
sūris – sūrēlis
sūnui – sūnùs
rūtą – rūtà
žiūri – žiūri
būdas – póbūdis
būvis – póbūvis

dūdu, ūsu, pūstu, dúmu, skústu, kūliū, pūgū

ūmaĩ, ūkaĩ, ūsōrius
dūdà, kūrēnti, rūšiúoti, siųstùvas, Jokūbónis, priežiūra
suñkūs, sáldūs, atkākľūs, eĩtu

1. Báltas namēlis be durēliū, be langēliū. (flk. – *kiaušinis*.)
2. Ar mateī kada gražiū petelīškiū, raudónų, geltónų ir baltų? (J. Balč.)
3. Sūnūs atsisėdo šalikelėj ir susìgūžė. (V. Rimk.)
4. Jos baĩsas buvo višiškai natūralūs, nè kiek nevìrpėjo ir nelūžinėjo. (rš.)
5. Bet nesuturėjo tat naujų drašuolių minių nuo aukų ir pasišventimo. (J. Bil.)

6. Trumpasis balsis *u*

Rašte šis balsis visada žymimas trumpąja *u*.

a. Nekirčiuotame skiemenyje:

ugnis, upókšnis, užúovėja, Ukmergė
žuvìs, trukmė, sutemà, pódukra
stìklius, karālius, pópierius, eĩsiu, pànešu

1. Vos víeną mènesį iškukāvusi, gegužė paviřsta vānagu. (flk.)
2. Vėjėlis skruostus kutėna. (J. Paukš.)
3. Ir, priėjusi prie ugniāku-ro, patì ėmė pūsti ùgnį, kuri bũvo išblėsusì. (V. Rimk.)

b. Kirčiuotame skiemenyje trumpasis *u* tariamas kaip ir nekirčiuotame. Palyginkime:

ugnis – ùgnys
upės – ùpė
buvaũ – bũvo
skutì – skùta
mažumà – mažùmas
pařnešu – nešù
lýgu – dygù

krutù, sukù, lupù, mùdu, jùdu

ùpė, ùgdymas, ùždarbis, ùžmokestis
skùsti, skùta, lùpti, lùpo, pùčia, rùdenį, šùlinį
grazùs, pastovùs, malonùs, verkiù

1. Audrū ar laīko palaužtī šimtāmēčiai milžinaī pātys saváime griūvo ir pūvo. (A. Vien.) 2. Dū stačiūkai, dū klaustūkai, keturi broliūkai. (flk. – *karvė.*) 3. Vidūs buvo švarūs ir jaukūs. (rš.) 4. Sūpa, sūpa kūdikēlī mótina ant raņķų. (S. Nėr.) 5. Artójas paválgęs atsìgulė lóvon, o bobulė prisédusi baīgė skūsti bŭlves. (V. Krėv.) 6. Anksčiaū mūdu su Simukū mănēm, kad sáulė nusilėidžia į Kurbėnų dváro šūlinį. (P. Cvir.) 7. Už gimtīnės klónius su dangum giliū vīsą žēmės áuksą atidúot galiū. (V. Vals.)

c. Palyginkime ilgąjį ū su trumpuoju u kirčiuotame skiemenyje:

ūgī – ùgnī
 ūpas – ùpė
 bŭtas – bŭtas
 mŭšis – mŭšis
 siŭsti – siŭsti
 užtrŭko – užtrŭko
 pŭsti – pŭčia
 kŭrė – kŭria
 jŭs – jŭs
 pŭs – pŭs
 namŭ – namŭ
 nuolaidžiŭ – nuolaidžiŭ

d. Palyginkime balsius ū ir u nekirčiuotame skiemenyje:

ūžimas – užimti
 dūdà – dukrà
 rūdà – rudà
 būriúotis – buriúoti
 tánkūs – tánkus
 áiškūs – áiškus
 tìltų – tìltu
 kélty – kélty

Kaŗtais Simũkas Vargdiēnĩ mēgsta papuõŗti: nũpina iŗ purĩenu ar rũgiagēliũ vainĩkũ ir uŗķabĩna jĩ ant maŗũ rakiũkũ. Vargdiēnis stõvi ir ųĩũri i Simũkũ geromĩs akimĩs, nesuprãsdamas, kũ ģia su juõ dũro. Vēliaũ Vargdiēnis iŗũdo vainĩkũ nukratĩt ir tuoŗaũ jĩ suēsti. Jēi Simũkas kur nõrs atsiguĩdavo pĩevoje snũstelēti, kãrvēms rĩmstant, ųiũrēk imŗ jĩ ir priķēls priējēs Vargdiēnis, snukuģiũ bũkstelējēs i vēida.

Petras Cvirka

7. Ilgasis balsis ī

Raŗte ųis balsis ųymimas raide y arba nosine ģ.

a. Kirģiuotame skiemenyje:

ĩneŗa, ýla, ýpaĉ
nỹkŗta, drĩŗta, grĩŗŗta, gývas, zýlē
gaidýs, praŗýs, raŗýs, sakýs, ųĩrdý

1. Be kanŗýbēs nērã galýbēs. (flk.) 2. Tuõj paŗĩŗta ģã naŗlãitē – eĩt i pĩrkĩã nebedrĩŗta – po slenksģiũ ųarijom grĩŗta. (S. Nēr.) 3. Kai atējome i gamýklã, bũvo dãr ankŗtývas rýtas. (rŗ.) 4. Dýkas piŗvas ne dēdiēnē: jõ neatsipraŗysi. (Vaiŗģ.) 5. Tu buvai ankŗtývas vieversýs, kurs auŗrõs pasvēikinti pakĩlo. (A. Balt.) 6. Kur stõs dũ trýs, vĩskũ padarýs. (flk.)

b. Ilgasis ī nekĩrģiuotame skiemenyje. Tãriamas kaip ir kirģiuotame. Palyģinkime:

ýda – ydiņas
lýģus – lyģũmas
výras – vyrũkas
týlũs – tylũmas
gývas – gyvã
týras – tyrã
stýģos – styģã
pagýrē – pagyrũnas

išvỹksta – išvyka

iškỹla – škyla

sakỹs – ākys

gaidỹ! – gaĩdĩ

ryšỹs, gylỹs, žỹgi, rỹkli

yrà, įdomùs, ypatùmas, knygà, slyvà

tylėti, svyruoti, lišdami, išdrįsdami, vyriškùmas, vālgyti,

rodyti

žāšys, grĩndys, mėtys, šāudys, āki, aũsi, pavāsari, rùdeni

1. Gerèsnė tylà, nekaip kokià bylà. (flk.) 2. Teĩ yrà septyni kal-
naĩ, už tų septynių kalnų yrà klónis; tamė klónyje septyni píemenys
viena āvi gāno. (V. Krėv.) 3. Sāulė į dēbesį įliĩdo. (rš.) 4. Jis stėngėsi
ne tik įtikinamai rašyti, bet kiek gālima ir taisyklingiaũ rėikšti mintis.
(rš.) 5. Geĩbk senėli, nes ir pāts pasėnsi. (flk.) 6. Į sniegýnus su-
liĩdusioje žemĩnėje rýmo priėblanda ir fròntui neįprastà tylà. (rš.)
7. Už gyvỹbė tu brangėsnė, širdyjė kur plāka. (S. Nėr.)

8. Trumpasis balsis *i*

Rašte šis balsis visada žymimas trumpąja *i*.

a. Nekirčiuotame skiemenyje:

išeĩsiu, istòrija, išdidùs, Irenà

ribà, likimù, atminimù, pipirùs

ántis, brólis, didėsnis, mėtinis

praũsti, žadėti, draugauti, vežióti

1. Geriaũ nepradėti, ne ką pradėjus nebaĩgti. (flk.) 2. Daĩgis
žòlei – ne brólis. (flk.) 3. Sėnas senėlis pasilĩpęs ant stógo pýpkę
rũko. (flk. – *kaminas*.) 4. Pavāsaris míelas vėl mus aplañkė.
(S. Nėr.) 5. Žolė pradėjo áugti lapóti dideliaĩs lāpais. (rš.)

b. Kirčiuotame skiemenyje. Tariamasis kaip ir nekirčiuotame. Palyginkime:

imù – ìma
iriù – ìria
didèsnè – dìdelè
vikrùs – vùkrų
tikiù – tìki
nèši – neši
bálti – baltì

didìkas, pipìras, lìki, mìki

ìkrai, ìro, išnešè
vìsas, miškas, apìbarè, pakìlo, jaunìmas, krepšìnis, medìnis,
atgrìsti
kurìs, akìs, lìks, gìs, paliekì, užmiegi, maloni

1. Tuojaù visì sušālè ir sustìrè suliñdo į vùdų. (P. Cvir.)
2. Lengviaù lìpti, negu drìbti. (flk.) 3. Kàs miškè gìmè, tám miškas
kvèpia. (flk.) 4. Visàs avìs Ìgnas miškè suràdo. (rš.) 5. Jis iškišo
iš po aňtklodès galvýtè, pasìvertè ant kìto šono, į tã pùsè, iš kur
girdèti senèlès bālsas, ir pravérè akìs. (V. Krév.) 6. Nutìlo trimìtų
gaūsma. (rš.) 7. Ir vèl tu akysè išsìtiesei nušvìtus, vieniñtelè tu
vèl mán palikaĩ. (T. Tilv.)

c. Palyginkime ilgąjį ī su trumpuoju i kirčiuotame skiemenyje:

ỹra – ìro
ýrè – ìria
gýnè – gìnè
rýsiu – rìsiu
dỹdis – dìdis
gỹlis – gílūs
pakỹla – pakìlo
nusvỹra – nusvìro

išdrįsta – išdrįsko
rodỹklė – rodiklis
trỹs – tris
lįs – lis
pasirỹš – pasirįš
kurį – kuri

d. Palyginkime balsius *ī* ir *i* nekirčiuotame skiemenyje:

ižeņgti – išžeņgti
įsũkti – išsũkti
įšókau – iššókau
tyliũ – tikiũ
šylũ – šilũ
dydžiũ – didžiũ
klaũsymas – kláusimas
ántys – ántis
óbelys – óbelis
brólį – bróli!
greĩtį – eĩti
pĩrtį – pĩrkti

Sesuõ žydrióji⁹ – Vĩlija

Vilnėle, bėk į Vĩliją,
O Vĩlija – į Nėmuną, –
Sakýk: tėvỹnę mýlime
Labiaũ mės už gyvėnimą.

Kovàs kovóję – kruvinį
Sugrĩžtame, sugrĩžtame.
Žaizdàs nupláusim vandenỹ,
Žaliaĩs šilkaĩs aprĩšime.

⁹ Bendrinei kalbai teiktinesnė forma *žydrióji*.

Kiekviens akmuo prakálbintas,
Koki¹⁰ mės v́rai, pasakýs, –
Kaip priešo šalms skáldeme,
Mirtis kaip mérkė jų akis.

Sesuo žydrióji – V́lija,
Skubék, skubék į Nėmuną, –
Sakýk, kad láisvę mýlime
Labiaũ mės už gyvėnimą.

Salomėja Nėris

Áugo čia pakelėjė seniaũ miškas ištekinis¹¹, tamsūs kaip naktis, nusišakójęs, nubujójęs¹². Gũdžiai švókšdavo ėglės, viršũnėmis t́yliai lingúodavo pušėlės, šlamėdavo paslaptĩgai žali placiašákiai ažuolaĩ. Įeinĩ, búdavo, gĩrion, lyg visái kitaĩ pasáuly atsĩduri, paslaptĩgame, nèt kũnas pagaugaĩs nueĩna: ramũ ir gũdũ lyg kažkokuosė užburtuosė rũmuose. Mėdžiai stóvi t́ylūs, lyg daũgel mãtę senėliai, ir nei víenas lāpas nesũkužda, nesũšlama, nei vienà šakėlė nelingúoja. Girdĩ, kaip nuo šakós ant šakėlės paukštũkas šokinėja, kaip pilkà voverėlė lipinėja.

Vincas Krėvė

9. Balsis o

a. Kirčiuotame skiemenyje:

õ, òlą, Òną, óda, óras, óbelys
sódas, rōžė, svōris, įdōmũs, bókštas, dróbė, nóri, ródyti
naujōs, kavōs, ieškōs, miegōs
tō, kō, namō, katrō

¹⁰ Bendrinėje kalboje vartojamas įvardis *kokiž*.

¹¹ Dabar bendrinėje kalboje leidžiama kirčiuoti dvejopai: *ištekinis* ir *ištekinis*.

¹² Vietoj *bujóti* bendrinėje kalboje vartotini veiksmažodžiai *vešėti, taĩpti*.

1. Visì nóri mokėti, bet ne visì mókytis. (flk.) 2. Išilgaĩ kója, skersaĩ kója, aukštŷn kója, žemŷn kója ir jokių kampų. (flk. – *batas*.) 3. Išjójo jójo brólis medžiótų. (flk.) 4. Ant nósies sėdi, už ausų kójas laĩko. (flk. – *akiniai*.)

b. Nekirčiuotame skiemenyje. Tariamais kaip ir kirčiuotame. Palyginkime:

ōlą – olà

Ōną – Onà

sōdas – sodùs

žōdis – žodžiùs

kóvas – kovaĩ

nustóti – núostoliai

mótina – pāmote

gerōs – gēros

galvōs – gálvos

namō – nāmo

katrō – aĩtro

sōdo, lōpo, jójo, ródo, kóto

opà, obuolŷs, obliúoti, ožiúotis

brolybė, dovanà, dobilaĩ, norėti, šokinėti, ránkioti, pérkrovė
raĩkos, šākos, mokŷklos

māto, rāšo, miēsto, brángiojo, báltojo

1. Kas skaĩto rāšo, dúonos neprāšo. (flk.) 2. Nŷkiai gĩrgžda po kójomis sėnos grindų leĩtos. (J. Avyž.) 3. Plũksnos bũvo rasótos: gál teĩ bũvo rasōs lašėliai, o gál ir kienō āšaros – kàs dabaĩ žĩno! (J. Balč.) 4. Be pavāsario nērà vāsaros. (flk.) 5. Daĩlios laibakōjės stĩrnos ir baĩkščios laukĩnės óžkos bėgo nuo žmonių. (A. Vien.) 6. Ant árkljo jójo – árkljo ieškójo. (flk.) 7. Gėlės šóko āsloj poromĩs, paskuĩ sũkosi dĩdeliu ratù, susikabĩnusios su víena kità sàvo žaliaĩs lapėliais. (J. Balč.) 8. Kĩškis ir lāpo bĩjo. (flk.) 9. Palĩko Joniũkas trobėlėj su sàvo motutė ir mažúoju broliukù víenas. (J. Bil.)

10. Išdėgusios vỹšnios léido ážalas, o bõmbos išmuštojè duobèjè pradéjo dýgti álksnis. (V. Rimk.)

c. Palyginkime, kaip tariami balsiai o ir a:

ožkà – ašà
 drobùlè – drašùmas
 skaĩto – skaĩtą
 gẽro – gẽrą
 obuolỹs – apynỹs
 krovinỹs – kratinỹs
 lùpo – lùpa
 skùto – skùta
 balčiąusio – balčiąusia

Tarptautiniuose žodžiuose balsis o dažniausiai tariamas trumpai:

Òslas, kòsmosas, motòras, kompòtas, kolonà, Violetà, lotò

1. Automobilių ir autobusų srõvès skùba Vĩlniaus gátvèmis. (rš.)
 2. Turtĩnga Nẽmuno istòrija. (rš.) 3. Mintĩs ir į atòmą įsiskvèrbia, ir į žvaigždýnus... (A. Balt.) 4. Automobilis pasùko duobétu ir nègrĩs-tu keliukù. (J. Dov.)

Seniai į lietuvių kalbą atėję kitų kalbų žodžiai tariami su ilguoju o:

milijõnas, sekretõrius, majõras, bõsas, dóleris

Tuo tårpu delčià, jau kíek pradrĩsusi, pakìlo aukščiaũ nuo horizònto ir, prisitáikiusi prie kareĩvio žiĩgšnio, ródosi, eĩna su juò kartù... Tačiaũ, nors ir labai sténgiasi pasitarnáuti žèmèje váikš-čiojantiems, jĩ vis tíek nelabai reikalĩga, nes vāsaros naktĩs ne-tamsĩ. Ir žvaigždès, išblỹškusios, apsimiegõjusios, vĩsiškai be jókio mudrùmo¹³ ir jaũsdamosi nereikalĩngos, lyg gėdydamosi pāčios savės, ĩma vis daugiau ir daugiau blèsti arbà nèť vĩsiškai diĩgti.

Ieva Simonaitytė

¹³ Mudrùmas – žvalùmas.

Susikalbėjo

Šimoničiai didelį vilką, kuris užpuola arklius, vadina žógaras. Susitiko šimoniėtis su kupiškėnu. Šimoniėtis sákas:

- Žógaras kumėlę papjówė.
- Gal vilkas? – kláusia kupiškėnas.
- Nė, nevilko. Ant viėtos papjówė. (flk.)

10. Balsis é

a. Kirčiuotame skiemenyje:

ėjo, ėglis, ėsti
lėlę, gėlę, sėlinti, vėjas, sėdi, mėlynas, mėnuo, dobilėlis,
ąžuolėlis
mylės, žolės, taurė, aikštė, žvaigždė, patarlė

1. Sėnas dėdė kerčiōj sėdi. (flk. – *krosnis*.) 2. Žēmė kėlė žōlę, žolė kėlė rāšą, rasā kėlė pasagėlę, pasagėlė žirgą. (flk.) 3. Gėda ant gėdos nemokėti sàvo tėvų kalbōs. (flk.) 4. Ir padángė mėlyna rūgiagėles mėna, ir visà tu kaip dainà, tėviškėle mào! (V. Vals.) 5. Nors žaliuoja – ne žolė, nors su ūsais – ne katė. (flk. – *mor-ka*.) 6. Negalì – nežadėk, pažadėjęs – ištesėk. (flk.) 7. Čia reikėjo, bet ne vėjo. (flk.)

b. Nekirčiuotame skiemenyje. Tariamas kaip ir kirčiuotame. Palyginkime:

ėjo – ėjaũ
ėdis – ėdĩmas
lėlę – lėlės
mėgo – pómėgis
klėtis – priėklėtis
sėdo – núosėdos
tėtė, dėdė, ėmė, gėlė, lėlė, gėlė, dėmė, kėdė, strėlė

ėmiaũ, ėriukas, ėjimas
nėrà, sėjà, mėtà, gėlėnas, mėlynàsis, pòsėdis, pólėkis,
pėrkėlimas
lāpės, kātės, sākė, dārė, pėrkėlė

1. Žydi gėlės: mėtos, bijūnai, rōžės – čià, kur griáudėjo didelės
kōvos. (V. Reim.) 2. Váikščiojo mergėlė po píevą ir išbařstė perlūs,
mėnuo mātė, niėkam nesākė, sáulė kėlės ir suriņko. (flk. – *rasa*.)
3. Kėkřtas tupėjo virřúnėj ir snáudė; nugāsdintas rėkdamas nùlėkė
į kítą mēdį. (V. Krėv.) 4. Prie virtūvės seserř Anėlės kambarėlis;
jamė dabar įsikūrusi Akvilė. (J. Avyž.) 5. Dėdė ėmė léist iš sàvo
pýpkės dūmų dėbesis. (P. Mř.)

d. Palyginkime, kaip tariami balsiai *ė* ir *e*:

skėsdamì – skęsdamì
ródė – ródę
pasākė – pasākę
ėriukas – ereliukas
vėsūmas – veřlūmas
bùlvė – búlve
sáulė – sáule
kokýbė – kokýbe

Ir tiesà, Kistynėlės upėlėje¹⁴ nėrà jókio vandeņs gývio, o visoje
tarpùkalnėje nè víeno aũlo ir nè vienōs kalnéno sáklės, išskiriant
kėletą palapinių piemenims, kuriė čionai vidūrvasari, kai nuo ar-
timūjų kalnų aptiřpsta baugíejį sniego gabalai, atsivāro didelės avių
kaĩmenes. Ir tokià dykumà tyrúoja konė per visà tarpùkalnę. Tik
retaĩ kur tarp uolų ir didelių kaip namaĩ akmenų áuga kreivì mēdžiai,
geřtonuoja¹⁵ azálijos, rododeņdrai ir vėři trāřì žolė, kurioje slāpsto-
si baikřtieji taurai, laukĩnės óžkos ir kiti žvėrėliai, o padángese erėliai,
kalnų karāliai, savo galĩngais sparnaĩs raĩžo órą ir sùka ratūs apie
sàvo sòstus – nepasíekiamas kalnų virřūnes.

Antanas Vienuolis

¹⁴ Bendrinei kalbai būdingesnė forma *upėlyje*.

¹⁵ Dabar jau įsigalėjo priesaginis kirčiavimas – *geltonuoja*.

Turiny

II. DVIGARSAI

1. Dvibalsis *uo*

a. Kirčiuotame skiemenyje:

uōlos, uōslę, úodas, úoga
guōlis, jaunuōlis, púodas, dúoti, važiuoti
duōs, dainuōs, šuō, ruduō

1. Iš guōlio nekėpsi raguōlio. (flk.) 2. Per lygiuosius laukùs, pro žaliuosius miškùs raņgos, tvìska Nerìs, tařtum júosta šilkìnė. (L. Gir.) 3. Naujà šlúota gražiaĩ šlúoja. (flk.) 4. Raudónosios brùknių úogų kėkės slāpstėsi po tankiuosius lapeliùs. (Žem.) 5. Kraūjas – ne vanduō, širdìs – ne akmuō. (flk.) 6. Keturi lapatúoja, penki šimtai žemę šlúoja. (flk. – *arklys*.)

b. Nekirčiuotame skiemenyje. Tariamasis kaip ir kirčiuotame. Palyginkime:

úodas – uodaĩ
dúona – duonėlė
júodas – juodùmas
púodas – Puodžiùnas
pagúoda – paguodìmas
puōšia – puošìu
padúoda – pérduoda
tuō – tuometìnis
ruduō – ménuo

juokiúos, dúoduos, púoduose

uoslē, uogáuti, uodegà, uolùmas
 ruošà, kruopštùs, suodinì, skruostìkaulis, šuoliùkas,
 duobétas, pérduoti, pérvažiuoti
 nèšiuos, kélsiuos

1. Gegužės sáulė stóvi pačiuosè pietuosè ir sàvo spinduliaĩs
 taip maloniaĩ¹⁶ šildo iš žiemõs miẽgo atbùdusius prigimtiẽs gaĩva-
 lus. (J. Bil.) 2. Ne visì miẽžiai akuotúoti. (flk.) 3. Vĩlius tuojaũ
 parkriĩta į lóvą ir knaĩkia. (I. Simon.) 4. Ažuolėl̃is tankuolėl̃is
 devynlāpis devynšākis, viršujè mènùlis tēka. (flk. – žirmis.) 5. Vis
 darbuosè, vis rūpesčiuose Druktenienè sùkasi, lygu skruzdėl̃ė vis
 krùta. (Žem.) 6. Pasipýlè naujienos, apsakinėjimai, juokāvimai.
 (J. Bil.) 7. Juodà tamsenýbè užgulè žēmę, bet nuo sniẽgo trùpu-
 tĩ¹⁷ ródèsi baltèsnè už daũgų. (Žem.) 8. Kaũno Výtauto kálno vaiz-
 daĩ – šimtaiĩ margų namėlių – taip pàt skēsta mēdžiuose ir sáulės
 spinduliuosè. (A. Vencl.)

**c. Palyginkime, kaip tariamas dvibalsis *uo* ir balsis *o* kirčiuotame
 skiemenyje:**

úoda – óda
 uōla – ōla
 lúoma – lōma
 kúoja – kója
 rúožas – rōžė
 kuōpti – kópti
 važiúoti – vežióti
 nusijuók – nusijók
 kuō – kō
 katruō – katrō

¹⁶ Leidžiama kirčiuoti dvejopai: *malōniai* ir *maloniaĩ*.

¹⁷ Leidžiama kirčiuoti dvejopai: *trupùtĩ* ir *trùputĩ*.

d. Palyginkime, kaip tariamas *uo* ir *o* nekirčiuotame skiemenyje:

uolà – olà
 kuopìmas – kopìmas
 luošùmas – lošìmas
 suodinì – sodinì
 baltuosè – baltosè
 žaliuosè – žaliosè
 praūsiuos – gaūsios
 pérduok – péršok

Juozùkas svajódavo apie mišką, bet jam ir nejaukù pasidarýdavo, kai įsivaizdúodavo, kad štaĩ jis jaũ miškè, pačiøj gilumøj, apliñkui tik mēdžiai ir mēdžiai. O kai pamanýdavo, kad miškè gāli būt visókių žvėrių, tai šiurpas jį pagáudavo.

Su mažù miškeliù Juozùkas jau bũvo susipažinęs. Jo tėvų laũko galè bũvo alksnýnas. Į tą alksnýną vaĩkas dažnaĩ nueĩdavo dár māžas búdamas pauogáut ir taĩp pasidairýt. Tik visadõs eĩdavo su kuo nórs, ne víenas. Víenas bijódavo.

Pranas Mašiotas

Obuoliùkai

Ant šitõs obel̃s – mataĩ? –
 Obuoliùkų trỹs šimtaĩ.

Raudonskruõsčiai, didelì,
 Nenuskinti negalì.

Eĩ sesýte, eĩ broliùk!
 Šók į sáują, obuoliùk!

Obuoliùkas tóks gardùs,
 Sùltys vařva kaip medùs.

Janina Degutytė

2. Dvibalsis *ie*

a. Kirčiūtame skiemenyje:

iēšmas, diēnos, íenos, íeško, píenas, uolíena
tiēs, petiēs, namiē, sudiē

1. Ant Siesartiēs kraņto kráuna láužā darbiniņkai, kurie tiēsia
naūjā kēliā. (V. Rimk.) 2. Kai žydi líepos, vīsas miēstas skēndi
kvapuosē. (rš.) 3. Gedimīnas pakabīno lēmpā ant síenos, sēdasi
prie stālo priēšais tēvā. (J. Avyž.) 4. Bitēlēs triūsiasi po žiedus
líepū ir klevū... (T. Tilv.) 5. Rýtas buvo gražūs, giēdras, sáulē links-
maī šviētē, dangujē nebūvo niēkur nei debesēlio; tik kai kadā pāpu-
čia vējēlis, – ir vēl tylū. (V. Krėv.) 6. Liēknos, dār nesutvirtējusios
obelēlēs buvo tīek nukībusios vaīsaiais, jog sunkū buvo patikēti sàvo
pačiū akimīs. (J. Balt.)

b. Nekirčiūtame skiemenyje. Tariamās kaip ir kirčiūtame. Palyginkime:

iēvos – ievōs
gíeda – giedóti
líeti – Lietuvà
siēti – sietuvà
diēnos – dienīnis
šiēnas – šienū
piētūs – pópietē
tiēsē – īštiesē
kviētē – pākvietē
petiēs – svīrties

íeties, mielíeji, kietíeji, riebieji

ievà, ieškóti, lietūs, kasdienīnis, vienúolika
pirmādienis, pusiāudienis, pértiesti
rūšies, nēšies, vēsies

1. Kiekvienā dienā kītā moko. (flk.) 2. Artī vidūdienis, sāulē
ī pietūs sleņka. (V. Krēv.) 3. Ātriekē riekēlē kaip klēvo lakštēlī¹⁸.
(flk.) 4. Kaip pavāsarī pīeva žiedū sklidinā, čia gražī ir gaivī
mūs jaunystēs dienā. (V. Reim.) 5. Mān pasirōdē, kad ne vienī
mēs klaūsomē, bet ir šitiē mēdžiai, kurie nē vīnu lapū nesūšla-
ma. (V. Krēv.)

**c. Palyginkime, kaip tariamas dvibalsis *ie* ir balsis *ē* kirčiuotame
skiemenyje:**

kīelē – kēlē
riēkia – rēkia
gīeda – gēda
griēbia – grēbia
susiēti – susēti
miēgo – mēgo
mīelo – mēlo
līeti – lētas
aviēs – avēs
akiēs – akēs

d. Palyginkime, kaip tariami *ie* ir *ē* nekirčiuotame skiemenyje:

lietī – lētī
lietūvis – lētūmas
riekīmas – rēkīmas
griebīmas – grēbīmas
siejīmas – sējīmas
pakvietīmas – įkvėpīmas
īštiesiau – īštēškiau
pāliečiau – pālēkiau

¹⁸ *Lakštēlis – lapēlis.*

Būvo kāimas – ir kāimo nērà.
Jī sudēgino gývą –
Su taīs, kur turėjo gyvėnti,
Su taīs, kur turėjo mīrti,
Ir su taīs, kur turėjo gĩmti.
Būvo kāimas – ir kāimo nērà.

Netiesà!
Šitas kāimas yrà.
Jis dėga ir šiañdien,
Ir dėgs ligi tōl,
Kol gyvì bus jō padegėjai.

Justinas Marcinkevičius

Puríena

Pavāsario diēną
Pražýdo puríena,
Pražýdo margaĩ paupỹ.
– Iš kuĩ tie žiedėliai
Kaip sáulės lašėliai, –
Sakýk mán, puríena kvapì?

Atsākė puríena:
– Pavāsario diēną
Suspĩndo saulūtė šviesì.
Ir tāpo žiedėliai
Kaip sáulės lašėliai –
Geltóni geltóni visi.

Vincas Giedra

3. Dvigarsiai, prasidedantys balsiais *a, e*: dvibalsiai *au, ai, ei* ir mišrieji dvigarsiai *al, am, an, ar, el, em, en, er*

a. Kirčiuotame skiemenyje. Tariamai dvejetainiai:

1) su ilgiaisiais atviraisiais *a, e*:

áuga, áidas, éižėti, ántis, élnias
káulas, láimė, véidas, kárvė, pémpė
táu, visái, jéi, dár, vaikél

2) su trumpaisiais uždaraisiais *a, e*:

aūsys, aītrūs, eīlės, aītakis, eīgiasi
Kaūnas, laīvas, veīkia, laīnkas, peīka
mataū, rašai, sakeī, miškaī, dideliaī

1. Jau šalnos baigiasi, žydės alėvos, – lakštingala negali nečiulbėti. (S. Nėr.) 2. Vařpas dār garsiaū ir dār aiškiaū gaūdzia, o graudūs bałsas veřžiasi per orą. (V. Kudir.) 3. Žēmės neapgąusi – ką pasėjai, tą ir pjąusi. (flk.) 4. Dabař pasąulis visái ne tàs kaip anaīs laikaīs, kada àš mąžas buvaū. (V. Krėv.) 5. Žōdis skriaūdzia, žōdis glaūdzia. (flk.) 6. Gėrvių viřvės nurinęvo per padąges. (S. Nėr.)

b. Nekirčiuotame skiemenyje. Tiriamas su trumpaisiais uždaraisiais *a, e*:

augimas, eilė, artī
sausumà, leidimas, velkū
ródau, rātai, nėšam

1. Sniėgo vėjas pripūstė vėpūtinis aukščiaū langū. (V. Krėv.) 2. Kitī mėtai – kitī lāpai. (flk.) 3. Girdėti, kaip lietūs barbėna į lentinį inķilo stogėlį, angojė švilpauja vėjas, kaip brāzdinasi už sīenu kātinās, prašýdamasis į vīdų. (J. Avyž.) 4. Po langaīs mūsų óbels žydės. (E. Miež.) 5. Dabartinių laikū vaikaī gudresnī, negu kadāise buvo suáugę vėrai. (V. Krėv.)

Ant áukšto stataūs kálno pasiródè stebuklìngas žiburỹs. Žibéjo jis kaip žvaigždè, àpsiaustas šviesiù ratù iš áukso raĩdžiù. Památè tat žmónès èjo prie kálno, stebéjos į žiburį, bet, negalédami ant to kálno užlìpti, negaléjo išskaitýti áukso raĩdžiù. Pagaliaù atsirádo jaunikáitis, kuris susiriñkusiai mìniai pèrskaitè: „Žmoniù Láimè“. Pasklìdo apie taĩ gařsas po visà šálį: visuř tik apie taĩ tekalbéjo. Bet nièkas negaléjo geraĩ supràsti ir kitìems išáiskinti, kà tie žòdžiai réiškia. Ištisas diená ir naktis budéjo žmoniù mìnios prie to kálno, víenos nueĩdamos, kitos ateĩdamos, ir láukè naũjo, dár didèsnio stebùklo ar išáiskinimo sènojo.

Jonas Biliūnas

Lapùs šáldo sáulè

Galásdamas daĩgį, pirštą iki káulo įsipjówiau. Plústa iš žaizdòs kraūjas, nèrà kuo sulaikýti, o karštis nezmóniškas. Įkaĩto ákmè-nys, tvoròs kártys, vanduo, nèt cementìniai láiptai, o kièmo gyslòčiai buvo šaltì šaltì. Apsukaũ jais pirštą... Rankà užgijo. Lìko tik rándas.

Kaĩtrią, saulétą dieną augalų lāpai, gārandami drėgmè, gerókaĩ atšála. Ne mažiaũ vèsina ir júodalksnio lāpai, nors sáulès ir jíems užteńka.

Gediminas Isokas

4. Dvigarsiai, prasidedantys balsiais *u, i*: dvibalsis *ui* ir mišrieji dvigarsiai *ul, um, un, ur, il, im, in, ir*

a. Kirčiuotame skiemenyje. Tariami dvejetainiai:

1) su pabrėžtais (bet nepailgintais) pirmaisiais nariais *u, i*; palyginkime, kaip tariami balsiai *u, i* ir dvigarsiai:

ùja – ùiti

kùria – kùrti

stùmia – stùmti

kùlia – kùlti

pìla – pìlti

vīrē – vīrti
trīna – trīnti
užķīmo – užķīmti

Ūrbonas, ūlba, ūltis, ūrtis

zūiti, kūrti, sūltys, kūmštis, skūndē, Vīlnius, nurīmti, pīnti,
pīrmas
mūms, sūnūms, akīms, pīnk, pūlk

2) su pabrēžtais antraisiais nariais:

puīkūs, puīkas, kluīmpa, suīnkūs, puīvas
viīnys, šiīntas, kriīnta, liīnksta
paskuī, atsiguīls, sūnuī, viduī, kuī, kiīls, akiī, šaliī, pagiīrs

1. Vōs tik pīrmas sāulēs spindulīs pālietē žvīlgantī ēžero pavīršiū, mīškas atgījo, suklēgo. (rš.) 2. Kās teisīngas, tās ir garbīngas. (flk.) 3. Vaikaī, grīždamī iš mōkslo, kasdiēn mātē īlgas žašū vīrtīnes, trāukiančias padāngēse. (rš.) 4. Tiktaī girdētīs buvo švīlpiant ir gīedant artimiāusioj liēpoj varnēnā, o kitōj čīrškē puīkas žvīrbliū: būvo pavāsarīs. (J. Bil.) 5. Dainā jēgās giīmdo, dainā nūovargī tīldo. (flk.) 6. Dēšimt uždīrba, trīsdešimt dū pradīrba. (flk. – *pīrštai ir dantys*.) 7. Ir cāro bātas mīndē knīyga, ir žōdī giīmtajī užgīynē, letārgu Lietuvā užmīgo. (S. Nēr.)

b. Nekirčiuotame skiemenyje:

smuikūoti, kulkā, pirmā
vaīkui, pérpilk, pérddurs

1. Žmogūs žmōgui – draūgas. (flk.) 2. Miškaī papīlkāvo, lyg dūmais aprūķē, šniokštāvo tīrštū ir šiltū vēju. (Žem.) 3. Laīvā be īrklo vārē, lingāvo vēsōs dvelkimū. (Mair.) 4. Iš rýto pasklīdo pilķi kareīviai po sodūs, kurie būvo arčiāusia apkasū. (V. Rimk.)

Sudurtiniuose žodžiuose ar žodžio gale kartais susidaro dvigarsių ir su ilgaisiais ū, y, o, é:

sūrmaišis, dūmtraukis, týrlaukis, aukštŷn, pirmŷn, šónkaulis, raňkom, sákom, mátom, galvõn, dešinẽn, mâtèm, rāšèm, kiaulèm

Apeiki visą Lietuvą
Nuo Kuřsmarių lig Vılniaus, –
Kiekvienoje táu vietoje
Bus liňksma ir šviesù.
Visur suràsi šilumą
Ir širdis, džiaūgsmo pilnas,
Visur – per žemę mýlimą,
Brangiáusiaį iš visų.

Vacys Reimeris

Jonėlis, užmiršęs ir į klūmpius įsispirti, bāsas nutāškė į diēn-daržį, bet nemātė nei puřvo, nei kumėlės édžių, taip galvojė ir akysė mirgėjo tas Kaziùko lementōrius¹⁹. Parbėgęs atgaĩ, šoko prie Kazėlio, patyliais jām prižadėjo atidúoti dēžutę, tūščią nuo degtukų, kad tik jām léistų sykiù į lementōrių žiūrėti, bet vėl šeiminiňkė prabilo:

– Jonùk! bŷlvių skùsti vakariēnei... bene táu čia vėpsóti...

Jonėliui tvinktelėjo skausmù širdėlė, kodėl ne jām vėpsóti? Bet greitai šoko bŷlvių skùsti, manýdamas suskùtus vėl grētintis prie Kazėlio. Skubėjo, skùto, tāškė į vādenį, mėtė bŷlves, nèt āslą pritāškė.

Žemaitė

¹⁹ *Lementōrius – elementōrius.*

III. PRIEBALSIAI

1. Skardieji ir duslieji priebalsiai

Priebalsių skardumas-duslumas padeda atskirti žodžius. Palyginime:

dù – tù
bùs – pùs
žùs – šùs
bādas – pādas
žỹla – šỹla

a. Priebalsius žodžio gale tariame dusliai šiais atvejais:

1) prieš pauzę:

bèt, nèt, kàd, tàd, visàd, niėkad, jùk, jóg, daũg, àš, iš, ùž, bemàž, daugmàž

1. Gĩrių čia daũg, bet jos taĩsios, drėgnos ir nuobōdžios. (V. Krėv.) 2. Sniėgo bũvo nedaũg. (rš.) 4. Aš einù tiesióg. (V. Krėv.)

2) prieš balsius, pusbalsius ir priebalsius *j, v*:

iš aikštės
iš namų
iš rāšto
iš mamōs
iš lėkštės
iš javų
iš vākaro
vaĩkas rāšo
vaĩkas māsto

vaīkas juōkiasi
vaīkas veīkia
kad iīmčiau
kad nērà
kad rašýtume
kad mán
kad léistų
kad jaunýstė
kad vėliaũ
visàd iĩsiu
visàd reīkia
visàd jáunas
visàd váikšto
daũg ĩma
daũg yrà
daũg namų
daũg rātų
daũg minčių
daũg líepų
daũg javų
bemàž aikštė
bemàž naūjas
bemàž lýgus
bemàž vėtra

Išimtį sudaro prielinksnis *už*, kur tariamas skardusis ž:

už akių
už miško
už jį
už visų

1. Daug raנקų didžią nàštą pàkelia. (flk.) 2. Kai sàulė pakilo ganà aukštaĩ, pràverstos arĩmų vāgos ėmė švitėti ir dègti drėgmės ugnimĩ, spinduliúodamos lyg ėžero vilnys. (P. Cvir.) 3. Atródė, jog

vabaliūkai tycja kriīnta žemyn, kad vėl galētu kāpanotis aukštyn į gėlės viršūnę. (I. Simon.) 4. Vienas už visus, o visi už vieną. (flk.) 5. Mąsčiaū tik apiē taī, kad nepasivēlinčiau, kad suspēciau užlīpti, kol išsisklaidys rūkas. (J. Bil.) 6. Vienas bēga, šimtai vēja – niekad nepaveja. (flk. – *vėjas pučia, rugiai linksta.*) 7. Labiaū už viską vėrtinu tiēsą ir atvirumą. (rš.) 8. Mūsų širdys taip plākė krūtīnėje, jog atródė – išsiplėš iš teñ. (J. Balt.) 9. Liñksmas jis būvo, ir láimė iš akių žibėjo. (V. Krėv.)

b. Priebalsis *h* tariamas skardžiai:

hīmnas, hėrbas, heròjus, hektāras, Heñrikas, horizòntas

1. Rīmas tūri gaūsus, gėrą savo sūrinktą herbārą. (E. Miež.)
2. Kitamė mokỹklos galė pakyla fisharmònijos balsaī. (P. Cvir.)
3. Suñkūs dėbesys pajuòdė horizònte draīkėsi. (S. Nėr.) 4. Kaip káržygī tavė suprās jie ir láisvės hīmnuose minės. (S. Nėr.)

Trys sesutės grėbia šiėną;
Ne tiek grėbia, kiek dūmója:
Tūri brólį tą tik vėną,
Ir tas vėnas jóms išjója.

Ir išjója į tą šālį,
Kur tėvų tėvaī nebūvo;
Rėtas teñ ištvėrti gāli,
Daūg jaunūjų teñ pražūvo.

Maironis

Kada mūsų kiemė apsigyvėno gýdytojo šeimà, ir māžas balta-galvis berniukas pirmą kartą išėjo į kiēmą, jį tuøj apnìko visi mūsų padáužos.

- Kuò vardù? – pirmutinis pakláusė Senkà.
- Jùchanas, – atsākė naujòkas.
- Tai tù vókietis, jėigu Jòhanas? – nustėbo ilgakāsė Ròžė, bet naujòkas ramiaī ją pataisė:
- Ne Jòhan, bet Jùchan. Aš – èstas. (rš.)

2. Kietieji ir minkštieji priebalsiai

Priebalsių kietumas-minkštumas padeda atskirti žodžius. Palyginkime:

šiaudo – šiaudo
sakaũ – sakiaũ
rašau – rašiaũ
mókau – mókiau
saũso – saũsio
kãro – kãrio
gerũ – geriũ
kurũ – kuriũ
láužu – láužiu

a. Prieš balsius *y (į), i, e (ę), é* ir šiais balsiais prasidedančius dvigarsius atskirus priebalsius ir priebalsių grupes tariame minkštai:

1) atskiri priebalsiai:

týli, rýtas, rĩmtas, šýla, šĩmtas, žýmũs, žĩno, cýps, cemeĩtas, citatà

sẽka, rẽtas, retĩ, šẽštas, šepetỹs, žẽmẽ, žemĩ
nẽgras, nẽrvai, dẽmonas, chẽmija, komẽdija, tẽchnika
kėlẽ, rėkẽ, šėlõ, rõžẽ
síena, riekẽ, šiẽnas, žĩedas
reĩkia, šėrnas, žẽrdavo, žẽngs

2) priebalsių grupės:

kũlti, kalbėti, smũlkmena, aĩksnis, Báltija
álgebra, Alžýras, buhálteris, buhaltèrija, fĩlme
veĩkti, pĩrkti, pĩrmininkas

1. Kai sušàla – stiklũ skaĩba, kai sušýla – danguĩ skreĩnda. (flk. – *vanduo.*) 2. Juk mýli tẽviškẽ lietũvis jausmũ kaip Nẽmunas giliũ! (S. Nẽr.) 3. Šiàpus Nẽmuno kãmanos žvilga, anàpus – žĩrgas

žvéngia. (flk. – *perkūnas*.) 4. Širdį drāšią ir giņklā raņkoj išlaikýk! (S. Nēr.) 5. Tik rētkarčiais rēkavo miškē čirkšlýs. (J. Bil.) 6. Bēkite tolýn, šešēliai, – spinduliaĩ telaņko! (S. Nēr.)

b. Prieš balsius ū (u), u, o, a (ą) ir šiais balsiais prasidedančius dvigarsius atskirus priebalsius ir priebalsių grupes tariame kietai ir minkštai:

1) kietai tariame:

pāsakos, sāko, žmogùs
báltas, kalbà, páltas, asfáltas, albùmas, fílmas
kultūrà, pùlsas, Aldonà, Ālfonsas, Váldas²⁰

2) minkštai tariame:

lióvèsi, kãrio, šiõ, žiógas, grãžios
bučiúoti, važiúoti, žiùrkè, šiuřpas
liūtas, kariū, gražiū, rōžiu, žiūriù
turiù, nèšiu, vèšiu, pèšiu, eĩsiu, vèsiu, skĩnsiu

1. Per asfáltą gãtvèm bēga milijõnai žiburėliu, lyg ugniēs taškaĩ lēktùvai nãrdo gelmèsè naktiēs. (A. Vencl.) 2. Aš tuojaũ šią ēglę kiřsiu, o nukirťes lãzdã dirbsiu, su ta lazda kai jau dúosiu, tai iš kařto ir priplósiu. (P. Cvir.) 3. Vieni didžiūnai bũvo galiūnai. (A. Baran.) 4. Gývulius patrãukè vidurý gĩrios spiņgsas žiburýs. (P. Cvir.) 5. Tylõm sėdžiu, prisiglaũdęs prie sãvo mótinos, žiūriù ir klausaũs, klausaũs... (J. Bil.) 6. Ir grãžios, ir skaĩmbios, ir jausmingos visos jų dainėlės. (V. Krėv.) 7. Galbūt visái nemalonùs búsiu svėčias. (J. Bil.) 8. Žiūriù ir negaliù atsižiūrėti. (J. Bil.)

c. Žodžio gale priebalsius tariame kietai:

eĩt, bēgt, rašýt, matýt, dainúot
kõl, tõl, dēl, kodėl, todėl, vėl, gál, atgaĩ, ýpač, mán

²⁰ Baltiškos kilmės vardas kirčiuojamas tvirtagališkai – *Váldas*.

1. Vējas baigē līetu beīt. Šliaūžia srāigē atsigért... (K. Kub.)
 2. Paskubék, Eglužēl, tu vaikaīs vedinà, – niaūriai mērkiasi vėl de-
 vintóji dienà. (S. Nēr.) 3. Štai pamažēl pamažēl ir įsikuřs ugnēlė.
 (V. Krėv) 4. Vālgyk, kol gardū, dėvėk, kol gražū. (flk.) 5. Turėjo-
 me grīžti atgal. (rš.)

Sunkū aprašyt ir apsakyt, kókį įspūdį dāro Jálta nāktį iš jūros
 pīrmą kartą į Krýmą atvėkusiam žmōgui: ùgnys vandenỹ, ùgnys vir-
 šuñ vandeñs, ùgnys kābo viršuñ úosto, ties būrėmis, vīrtinėmis bėga
 úosto pakraščiaīs, pajūriu, līpa ant kalnū, ant namū, ir niėkaip žmogūs
 negalì atskirt žiburių nuo žvaigždžiū ir kalnū nuo debesū.

Dār arčiaū krañto – dār įvairiaū. Vienà iliūzija pakeičia kitą.
 Ûgnys išsisklaisto, žiburiaĩ sutiřpsta bendrōj šviesōj. Pasiródo aukštì
 keisti namaĩ, aukštū fantāstiškų mēdžių apgobti.

Antanas Vienuolis

„Výrai mūrai, ažuolaĩ!
 Kur brūkliaĩ, kur spragilaĩ!
 Čiùpkit lùpkit kártis įlgas!
 Ežerė išālo vilkas!“
 Ir sukilo výrai tuōj:
 „Tōlia tōlia! Tōj tōj tōj!
 Mùšti vilko! Mùšti vilko!
 Kōl avėlių nenuvilko...“
 Griėbė grėbli, griėbė šākę
 Ir prie vilko kūliais lėkia.
 Vīsas ēžeras tik dūnda...
 „Ū!“ – Ir vilkas atsibuñda...
 Ir nustiro jis staigà:
 „Ói, prišālo uodegà!“
 Vilkas kaùkt, vilkas stāugt:
 „Kaĩp mán úodegą ištrāukt!“
 Kad pradėjo žmōnės pùlt,
 Kad pradėjo vilką kùlt,

Lúžta vėzdai ir bruktùvės²¹ !
 „Šè táu žùvys! Šè táu žùvys!
 Šè už ávį, už paršiùką!
 Šè už verši ir veršiùką!“

Kostas Kubilinskas

3. Priebalsių supanašėjimas (asimiliacija)

a. Duslieji priebalsiai *p, t, k, s, š* prieš skardžiuosius *b, d, g, z, ž, dz, dž* tariaimi skardžiai. Palyginkime:

tāpo – tàpdavo
 sùko – sùkdavo
 kāsè – kàsdao
 išėjo – išbégo

apžiūrėti, šlapdriba, atgauti, láukdao, virkdžiau, pùsbrolis,
 kasdièn, išdziúvo, nèšdao

1. Láukdao pavásario visi. (P. Cvir.) 2. Joniùko širdis sudrebėjo, tuos žodžius išgirdus. (J. Bil.) 3. Aš kiàurà nàktį išbudėjau, nelìpdè miėgas mán akių. (S. Nėr.) 4. Priemenėj susiriñkę žmónės kalbėjosi pùsbalsiu. (J. Balt.) 5. Mào apýsakų veikėjai nèrà išgalvóti ir iš piršto išlaužti. (P. Cvir.) 6. To karàliaus sóstinėje virė triukšmingas, liñksmas gyvėnimas; kasdièn privažiúodavo teñ daugybė žmonių iš svetimų žėmių. (J. Balč.)

b. Skardieji priebalsiai *b, d, g, z, ž* prieš dusliuosius *p, t, k, s, š, c, č* tariaimi dusliai. Palyginkime:

dìrba – dìrbti
 mēdį – mēdkirtį
 bėga – bėgčiau
 zìržè – zìržti
 užėjo – užtiko

²¹ Bendrinės kalbos kirčiavimo norma *brùktuvės* (dgs.).

skaĩbti, kibti, mēgzti, sēgti, vēžk, užpulti, vēžčiau, snìgs

1. Geĩbk savē, ir kitì tavē geĩbs. (flk.) 2. Tiesiù šviesiù kāspinu diņgsta plēntas tarp aukštų klevų, áugančių jō pakraščiaĩs. (I. Simon.) 3. Žalias liņksta, sausas lūžta. (flk.) 4. Garbē žmogaūs panaši į áukštą mēdį, kuriám ilgaĩ reĩkia áugti, o greitai nulūžti gāli. (flk.)

c. Priebalsis s prieš ė tariamas kaip š, o priebalsis z prieš dž – kaip ž. Palyginkime:

kāsa – kāsčiau

vabzdys – vabzdžiaĩ

pavyzdys – pavyzdžiaĩ

gaĩlescio, anksčiaũ, paprasčiaũ, lēsčiau, vaĩzdžiai, skruzdžių, vyzdžiaĩ

1. Mélyni katiliūkai ir baltì palazdžiaĩ klegėjo kaip skambūčiai. (J. Balč.) 2. Mótina sodìna jį gretà, ant sleņkscio. (V. Krėv.) 3. Kad pavĩrščiau gegutē, skĩrščiau į tėvynę. (flk.) 4. Kálvis galvójo, kad Adómas anksčiaũ ar vėliaũ gāli grĩžti namō. (A. Vencl.)

d. Iš dviejų greta esančių tų pačių priebalsių tariamas tik vienas:

iššóko, iššáuti, užžiebē, užžélē, pùsseserē, kelĩssyk, pėrrašyk, švárraštis

iš šóno, už žiedo, tas sápnas, per rūgstùs, skaĩto ir rášo, Ròmas ir Rìmas, kol láša, taip pàt, kad dirbtų

1. Vidųj iššlúota, šviesù. (J. Bil.) 2. Iššóko perùkas iš bálto akmeniùko šĩlko drabužiùkais. (flk. – *viščiukas*.) 3. Užžélē takai ir takēliai, kuriuōs buvo išskýnusi senēlio rankà. (rš.) 4. Raĩtelis kelĩssyk atsisùko ir kiekvienà kartà vis įnirtingiaũ vijo árklį. (J. Balt.) 5. Sáulē riedėjo žemýn ir ruōšesi greitai pasislēpti už áukšto Šventósios krańto. (J. Bil.) 6. Mán atródē, kad dabaĩ jo žviĩgnis pasidārē aštrėsnis ir kietėsnis. (rš.) 7. Pėrrašydamas rášini į švárrašti, būk atidùs.

e. Iš dviejų tarpusavyje susidūrusių priebalsių *s, š, z, ž* tariamas tik antrasis:

išsivalyti, išsūko, išžeŋgti, išzvimbė, užsienis, užšoko, užzirzė, pūšzalis, pūššintis

iš sąvo, iš žolės, iš zoologijos, už šitą, už sūnų, už Žigimą, tas žodis, tas šūkis

1. Nusipĩnsiu vainikėlį iš žiedėlių, iš margų. (flk.) 2. Išsimáudę pastátėm burės ir, laikýdamiesi artĩ pākraščio, nùplaukėm toliaũ. (A. Vien.) 3. Turiũ pasĩekti krāštą, kur už šitõs gĩrios, ir tũ manės nesutrukdyši. (V. Krėv.) 4. Ant basõs kójõs užšoko mažà, rudà varlýtė. (K. Saj.) 5. Tik kovódami tegālime išsilaikýti. (I. Simon.) 6. Eĩna bálnis²² iš pakaĩnės, ragũs užsiverťes, atõlą paskerđes. (flk. – *eina su dalgiu šieną pjovęs.*)

f. Iš dviejų gretimų priebalsių *kg, gk, td, dt, tč, dč* tariamas tik antrasis:

daugkartĩnis, átdaras

jog kartótų, juk gėras, kad tàvo, bet dúoda, kad čia, bet čia

1. Kaziũkas atsargiaĩ išlĩpo pro átdarą ląngą. (rš.) 2. Kad tu pavĩrstum į drebulėlę, kad tu drebėtum diėną naktėlę. (flk.) 3. Gulėjo jis teĩ kiek gulėjęs ir užmĩgo. (J. Balč.)

g. Prieš priebalsius *k, g* tariamas gomurinis *n*. Palyginkime:

bandà – bangà

lentà – lankà

råndas – rángas

pintì – penkì

anà – angà

senù – senkù

angà, aĩnglys, teĩka, penkiólika, Lėnkija

²² *Bálnis* – gyvulys su bálta nùgara.

1. Iš penkių atėmus penkis – liėka penkis. (flk. – *ranka ir pirštine.*) 2. Dangùs giedrùs²³, niėkur nė debesėlio. (V. Krėv.) 3. Vakarė susiriėkome prie lietùviško vaišingo stālo. (rř.) 4. Be mėsòs, be kaulų, o su plùksnomis. (flk. – *pagalvis.*) 5. Minià, kaip vėtros sukeltà jūra, lingúoja ir ūžia. (J. Bil.) 6. Kuprótas senėlis palubėj tiėklà ringúoja. (flk. – *voras.*)

Mókytojas negāli niėko daugiau sakýti. Jis láukia užsikniāubęs, nulėidęs gālvą, paskuė atsistója, prieina prie Juozapėlio ir stóvi.

– Užtėks, Juozapėli, – sāko mókytojas. – Tavė nùskriaudė draugas. Bet āš jo nebaūsiu, nòrs jis užsitarnāvo didelės ir sunkiòs atgailòs. Mikùtis tāvò raėkose, Juozapėli. Pasakýk, kaip turiù su juò pasiełgti?

Juozapėlis stójasi, raėkomis užsiėmęs vėidą. Jo lúpos patinusios. Jis nóri kažkā sakýti, bet vėl kniuėba ant súolo ir pro āšaras ištaria:

– M-mókytojau... āš nóriu, kad Mi-miėkei... āš... jūs dovanótu mėt...

Petras Cvirka

Kada saulėlydy berniukas
Priglaūdžia smuiką prie petiės,
Iš smuiko ráudančios širdiės
Ištrýkšta, rėgis, upeliukas,
Ištrýkšta vérsinės ir šaltiniai,
Išgriūva prunkšdami laukiniai
Aodròs ir vėesulo arkliai,
Iššáuna griaūsmai – káro griaūsmai!
Išviřsta vėjas ir lietùs.
Išplaūkia vėsas smuiko jaūsmai,
Slypėjęs ilgas teė metùs...
Šis smuikas tūri jaūtriā širdį,
Nes suėkūs būvo jo keliai, –
Apráuda smuikas graūdžiai miřti,
Gyvėnti šaūkiai pakiliai...

Eduardas Mieželaitis

²³ Bendrinėje kalboje būdingesnė forma *giėdras*, -à.

4. Priebalsis *j*

a. *j* tariamas ir rašomas:

jīs, jója, jazmīnas, jurgīnas, jiē, Jiēznas
linkėjimai, liūdijimas, pažiūrėjo, paėjęs, žiūrinėja,
vaikštinėja, atjaūčia, apjója
pártija, Ánglija, Prancūzijà, milijōnas, fortepijōnas, rādijas,
barjēras

1. Tik jaunojė žolėjė griėžė naktiniai smuikininkai žiogaĩ. (rš.)
2. Ir jam bėkalbant, orė pasklido tóks gardūs kvāpas, lyg būtų kilęs
nuo milijōnų rōžių. (J. Balč.) 3. Žaidžia, krykštauja, dainuoja
gražūsis jaunimas. (S. Nėr.) 4. Šità moteriškė visų to patiės klau-
sinėja. (Just. Marc.) 5. Jis jausmingai apdainuoja samanótą trobėlę.
(V. Myk.-Put.) 6. Įėjęs jis atsistójo ties dūrimis, ir nė žiņgsnio to-
liaū! (I. Simon.)

b. *j* tariamas, bet nerašomas:

1) šaknies pradžioje prieš dvibalsį *ie*:

ievà, iėšmas, íena, íetis, ieškóti, apieškóti, išieškóti

1. Íeško žuvīs gilumōs, o žmogūs – gerumōs. (flk.) 2. Ážuolo
íenos yra stiprėsnės kaip bėržo. (rš.) 3. Kàs ko íeško, tai ir susíeško.
(flk.) 4. Vienōj raņkoj skýdas, kitojė ilgà íetis. (V. Krėv.) 5. Jo
ieškóti jis eĩdavo kasdiėn ir grįždavo vis labiaū paniūrės. (P. Cvir.)
6. Sėk ávižas, kai iėvos žýdi. (flk.)

2) tarptautiniuose žodžiuose tarp balsio *i* ir kitų balsių (ne galūnėje):

biogrāfija, amoniākas, aviācija, abiturieņtas, klieņtas, patriētas,
akvāriumas, spartakiadà

1. Reikėjo parodōs rengėjų – entuziāstų. (rš.) 2. Jis tróško
patėkti aviācijon, bet jį paskýrė batėrijon, telefonistū. (rš.) 3. Mūsų
mokýklos stadionė prasidėjo rajōninė spartakiadà. (rš.)

Šaukiaū iš viso viėko, bet vis tīek niėkas neatsīliepė. Nors spjāudyk ir gāudyk iš nuobodūmo. Pagriovyjė pamačiaū didelį žalīsvą žiógą. Vargaīs negalaīs nutvériau jį ir, patūpdęs ant délno, sušukaū:

– Žióge, žióge, dúok degùto! Jėi nedúosi, gálvą sùksiu.

O žiógas supýkęs kad gnýbs mán į pirštą! Cýptelėjau ir sviedžiau bjaurýbę į šalį.

Ir vėl nebebūvo kas veĩkti. Iš mūsų trobōs raudóno kāmino tik dabaŗ pakīlo dúmas. Piėtūs dār negreĩtai... Kuŗ dabaŗ benusi-daũžti? Girdėjau, kad nuobodžiaujant labaĩ tįsta nōsis. Pasičiu-pinėjau, – rōdos, iš tikrųjų didėsnė...

Kazys Saja

IV. KIRTIS IR PRIEGAIDĖ

1. Kirtis

Kirčio vieta padeda atskirti žodžius:

árti – artì
kal̃ba – kalbà
nāmo – namō
gēlės – gėlės
gēra – gerà

Jau reĩkia dirvàs árti. – Namaĩ jau visái artì.

Trikampis yrà geomètrinė figūrà. – Trikaĩpis stālas yrà nepatogūs.

Lietuvių kalboje gali būti kirčiuotas bet kuris skienuo:

a. Kirčiuojame paskutinį skiemenį:

gerà, dainà, Lietuvà, Šatrijà, elektrà, barikadà, telegramà, Adà, Tatjanà, Elvyrà, Loretà, Odesà, Kanadà, Bratislavà, Kubà, Ženevà, jaunuoliūs, namuosè, miestè, institutè, komitetè

b. Kirčiuojame priešpaskutinį skiemenį:

vežĩmas, vaikēlis, pajũris, saváitè, ketviĩrtis, Trākai, lietũvis, atjaũčia, nekeĩčia, pašaũkia, pedagogas, autobũsas, troleibũsas, komitētas, kilomētras, termomētras, kilogrāmas, vagōnas

c. Kirčiuojame kitus skiemenis:

fābrikas, lāpkritis, vókietis, sásiuvinis, sājunga, mēdžiaga, móteris, dīdvyris, pūsiasalis, spāusdinti, siēlotis, Žūvintas, Pūntukas, Stēlmužè

1. Smagù pasimėtyti sniegù. (rš.) 2. Nėgi geróji sáulė, kuriõs dažnai taip pasiilgsta lietùvis, dabař pražudýs vísą jo dárba. (rš.) 3. Raudónų plýtų káminas kvėpúodavo tamsiaís dúmais. (rš.) 4. Ar jûs mâtėte zoològijos sodė liúta? 5. Striúoksi kiškiai per miškùs, baído kiškiai skalikùs. (K. Kub.) 6. Suiĩnk trumpai kamanėlės, kad nesuskambėtų. (flk.) 7. Po slenksčiù drùskos maišėlis. (flk. – *liežuvis*.) 8. Strýkt pastrýkt rateliù, gėra búi drašuoliù. (K. Kub.) 9. Trobėlė pasiliko káime nèt už peĩketo kilomėtrų. (J. Balt.) 10. Daigėlis miĩta sėklos maĩsto mėdžiagomis. (rš.)

Tyliaís vásaros vakaraís, kai šilti priėblandos šešėliai nusilėidžia į Nėmuno slėnį, kai nutýla dárbo garsai, išgirstù pievoje kálant kuòlą, dusliai ir vienódaí, prie kuriõ nākčiai rišamas arklýs. Paskuĩ²⁴ atsi-liėpia griežlė. Ji griežia sausù, tárškančiu balsù, bet greitai ir jì nutýla. Ir kokià tylà! Taĩsi girdi, kaip alsúoja dienõs metù įkaĩtinta žėmė, kaip brėžia pelekaís žvyruotà ùpės dūgnà žuvìs. Bet taĩp tik atródo į dienõs triùkšmà įpratusiai ausiai! Geriaũ įsiklausýk ir išgiĩsi nuo-latini skambėjimà, nepaliáujiangti nė akimirkai: tai žiogaĩ, pasislėpė žolýnuose, grója savo mažaís, žmogaũs ákiai neregimaís smuĩkais. Gaivinančios rasõs lášas, nuriedėjęs nuo mėdžio šakõs, palýti mào skruostà, ir àš pajuntù jo suĩkià ir gaivią drėgmė.

Petras Cvirka

Saulutės poilsėlis

(ištirauka)

Saulutė įsiraũsia
 Į debesų pūkùs.
 Lietučio dūšas praũsia
 Kiškùčiams kailiukùs.
 Nemėgsta kiškiai dūšo –
 Lietaũs iš debesų.
 Po krúmais susigũžo²⁵,
 Nepaũsia nė ausų...

²³ Bendrinėje kalboje būdingesnė forma *paskuĩ*.

²⁵ Bendrinei kalbai teiktinesnė forma *susigũžė*.

Atskrīdo šaltas vējas,
Apnūogino medžiūs.
Lapēliai sukinéjas,
Lydédami paukščiūs...

Saulūtei pasidārē
Ir liūdna, ir baisū.
– Aš pailsésiu, – tārē, –
Už šitų²⁶ debesū...

Per vāsara pavaĩgo,
Plušédama laukuōs.
Pabūs mēnūlis sárgu,
Kol ji kietai miegōs...

– Pelneĩ tu poilsēli,
I dárba eidamà...
Paklók sáu debesēli, –
Pasiūlo jái žiemà.

Saulūtē pasiklója
Žiemōs debesēliūs, –
Saulūtei jie atstója
Šiltūs patalēliūs...

Eduardas Miežēlaitis

2. Priegaidē

Priegaidē padeda atskirti žodžius:

šáuk – šaūk
láuk – laūk
tái – tai
láido – laĩdo
káltas – kaĩtas

²⁶ Bendrinėje kalboje leidžiama kirčiuoti dvejopai: *šitū* ir *šitų*.

nevérki – neveřki

dùlkè – duļķè

siūsiu – siųsiu

kōšè – kōšē

Nāmas yra áukštas. – Čià yrà aņtras aūkštas.

Kābo ant pláuķo. – Tvenķinỹ ántys plaūķo.

Nukrīto dùlkè. – Lietūtis duļķè.

Píeną kōšè. – Vérda kōšē.

a. Tvirtapradè priegaidè:

lāimè, véidas, dārbas, kélti

pīlti, pīrmas, pūlti, stūmti, ūiti

dúona, klúonas, víenas, gíeda

kāsti, sprēsti, gýrè, krúmas, plónas, déti

1. Iš dārbo pažinsi žmōgų. (flk.) 2. Zuĩkis lāpą nusilāužè, nusilāužè ir sugrāužè. (E. Miež.) 3. Výrus taĩtum úosius mūšio vétra grióvè. (V. Giedr.) 4. O palíepè kad įtúžo ir perpùs iš báimès lúžo. (Just. Marc.) 5. Dangujè nè mažiáusio bálto debesėlio. (J. Bil.) 6. Čià tu jām pérnešk, teĩ pakélk, – vis tókius dáiktus, kur penķi nepajūdintų. (P. Cvir.) 7. Speņgiai gĩrgžda senóji svĩrtis, skĩmbčioja kibĩrai. (J. Avyž.) 8. Ir svajóčiaũ, ir klausýciaũ, kaip dejúoja, veřkia véjas. (S. Nėr.)

b. Tvirtagalè priegaidè:

raĩdè, veřkti, kaĩmpas, deĩlius

vĩľkas, puľkas, suņķūs, puĩķūs

guólis, juóktis, diėnos, liėka

drāšūs, skēsta, lýja, lūžis, sōdas, gēlès

1. Laũko paũkštis laukaņ žiũri. (flk.) 2. Šiĩntas zuĩķių susiriņķo, nèť žalià girėlè liņķo. (E. Miež.) 3. O mēs plaũkiame plačiu Nėmunu toliaũ. (J. Bil.) 4. Kaip vĩľkas, išeĩdamas iš sàvo guólio,

su bāime daīrosi aplīnkui ir kalēna dantimīs, tāīp ir cāras bījo īšlīsti
īš sàvo rūmu, nes visuīr māto šešēlius tū, kuriuōs nekaltāī ar
nūskriaudē, ar pražūdē. (J. Bil.) 5. Sutemōj nāktī ir diēnā kālēme
gēleži, pliēnā. (V. Myk.-Put.)

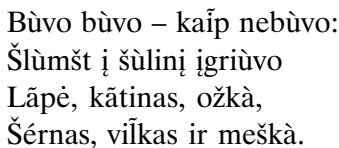

kláusē – klāusē
lāimē – laīmi
téisē – teīsmas
várpa – vaīpas
lángas – laīnkas
kélti – keīsis
pùlti – puīkas
dúok – duōs
líeti – liēka
skýrē – skýrius
žūti – žūva
šókti – šókis
désiu – dēs

Beržai nusiēmē kepurēs ir nusiēnē žiēmai. Pasitiko jā taīsi kōkiā valdōvē. Žālias kadagys puōšē beržyno pākraštj. Ātūžē žiēmā, šālčiais ir pūgomis alsūdama, o kādagio krūmēlis žaliāvo sāu lyg niēkur niēko. Supyko žiēmā ir sugalvōjo pasišaipyti iš kādagio.

Einū rýtā – kadagýs vīšiškai pasēņēs. Žīlos gārbanos išdabīno jo gálvā. Jis sēnas, nukāršēs senēlis. Beržai pamojūoja šakomīis ir nubařsto šerķšna, o kadagýs stóvi pražīles nuo šarmōs. (rř.)

Lāpē stȳpsi,
Šérnas kriùksi...
Neišlĩpsi,
Nepasprùksi...
Čiulpia lētenā
Meškā,
Bāksi kātinā
Ožkā...
Susitrāukę,
Alkanì
Žvėrys kaũkia
Šulinỹ:
Nei prigułti,
Nei prisėsti...
Kā užpùlti,
Kā suėsti?
Vĩlkas baĩdo svĩrtĩ rȳti,
Lāpē – reĩtinĩ laižȳti.
Šérnas kriùksi: Kriù kriù kriù...
Gaĩla, gĩlių neturiù...

Kostas Kubilinskas

Tekstai tarties kursui kartoti

Dvīlika bróliu, júodvarniais lākstančiū

Lietūvių liáudies pāsaka

Vieno pōno mīrē patī ir palīko dvīlika sūnū ir dār viēnā dukrēlē.
Po kuriō laīko tēvas sumānē vēsti kītā. O tōji būvo rāgana. Jī ir sāko:

– Duktē tebūniē, bet sàvo sūnus visūs sudēgink ir, supýlēš jų pēlenus ī pōpierius, atsiūsk mán, tai tadà už tavēs tekēsiu.

Tēvas galvójo šiaīp, galvójo taīp ir nežīno, kā darýti. Jis ēmē ir papāsaškojo vīškā vienám sàvo taīnui. Tās jām sāko:

– Kō čia rūpintis? Juk dvarē yrà dideliū šunū: dvīlika jų sudēginsi, pēlenus supīlstysi ī pōpierius, padēsi aītspaudus ir nusiūsi jái. Benē ji pērmāns? O po vestūvių, kad ir rās, benē kā jiems bedarýs.

Pōnas taīp ir padārē: sudēgino dvīlika šunū, pēlenus supýlē ī pōpierius, prispáudē aītspaudus ir nūsiuntē rāganai. Tà apžiūrējo visūs popierēliūs, apúostē ir pasākē tiīnkanti tekēti. Po vestūvių, parvažiāvusi ī dvārā, pradējo visuī uostinēti – šniūkšt šniūkšt ir tārē:

– Kàs čia smīrdi? Tiē visi, kas čia yrà nereikalīngi, júodvarniais teīšlekia!

O jos pōsūnių būta tuōkart rūsyjē. Tuōj visi viēnas pāskui kītā strīkt ant lāngo ir skrīdo išskrīdo.

Ir līko tēvui tik viēnā dukrēlē. Jī niēko nežinójo apie sàvo brólius – tēvas buvo uždraūdēš dvariškiams jái pāsakoti.

Vienā kartā – mergáitē būvo jau dvīlikos mētų – dvariškiai ēmē šnekēti:

– Argi tà viēnā dukrēlē būvo mīrusios poniōs?

Vīenas jų atsākē:

– Kuī táu! Būvo sūnū dvīlika, bet kai pōnas vēdē rāganā, tai jī visūs juos užkēikē, ir īšlēkē visi júodvarniais!

Mergēlē, išgīrdusi dvariškių kalbā, ir išsīrengē eīti savo bróliu ieškóti. Pasisiūdino dvīlika marškiniū, dvīlika kėlniū, dvīlika

paklōdžių, užvalkčių dvýlikai pagálvių ir išėjo, susirišusi visūs dáiktus ryšelyje.

Ėjo, ėjo per laukūs, per miškūs. Kā tik susitińka, vis kláusia, ar nemātė jos brólių, júodvarniais lākstančių, ir visì atsāko nemātę. Beidamà per didelę gírią, užėjo atsiskýrėlį; pas tą įėjusi, kláusia, gál yra mātės kur jōs brólius, júodvarniais lākstančius. Atsiskýrėlis jái sāko:

– Nesù mātės, bet aš turiù vālią ant visų debesų; pérnakvok čià pas manė, rytój susišaũsiu visūs dėbesis, tai tiė, jėi būs, tai būs mātę.

Rýto mėtą tas atsiskýrėlis ir sušaukė dėbesis. Kai sùgulė tie dėbesys apiė jō trobėlę, tai pasidārė tamsù kaip juodà naktį. Išėjo atsiskýrėlis laukań ir kláusia debesų:

– Ar nėsat kur mātę dvýlikos brólių, júodvarniais lākstančių?

Visì atsākė nė vienas nemātės ir išsiskìrstė kiekvienas sáu. Tadà tas atsiskýrėlis jái sāko:

– Kai šiańdien eĩsi per tą gírią, tai vakaróp ràsi mào brólį, taip pàt atsiskýrėlį; jis tūri valdžią ant visų vėjų; jis vėjus paklaūs, ar tiė būs kur užpūtę tavo brólius.

Ir išėjo mergėlė. Eĩna, eĩna per tą gírią, apiė vākarą priėjo kitą atsiskýrėlį, įėjo ir tō pasikláuсти, ar jis nemātė, ar negirdėjo jos brólių, júodvarniais lākstančių. Ir tās atsākė:

– Aš niėko nežinaũ. Pérnakvok pas manė, rytój rýtą susišaũsiu vėjus, tai tiė, jėi būs kur užpūtę, tai ir táu pasakys.

Rýto mėtą susišaukė atsiskýrėlis visūs vėjus. Tie sùpūtė, sùūžė, sùšniokštė. Visų išklausinėjo, ir visì atsākė nei vienas nemātės, nei vienas niėkur neužėjęs. Tadà atsiskýrėlis jái sāko:

– Kai šiańdien eĩsi per gírią, apie vākarą atràsì mūsų trėčią brólį. Jis tūri valdžią ant visų paũkščių; jėi būs, tai būs koks paũkštis juos užtikęs.

Ir mergėlė vėl išėjo.

Ėjo, ėjo per visą diėną ir vakaróp priėjo trėčią atsiskýrėlį. Tās vėl jái pasākė:

– Pérgulėk pas manė, aš rytój sušaũsiu visūs paukščius, tai jiė, jei būs kur užėję, táu pasakys.

Rýto mētą tas atsiskýrēlis ir sùšaukē visùs paukščiùs. Kad prīlėkė, kad priskrīdo ir didelių, ir mažų paūkščių! Išėjo atsiskýrēlis ir klausinėja visùs. Tie visi atsākė nei vienas niėkur nemātės, nei vienas niėko nežinaš. Atsiskýrēlis pulkùs atlėido, ir visi išsiskirstė. Ne-trūkùs kur būvęs, kur nebūvęs šlūbas erēlis atlėkė. Atsiskýrēlis ant jō sušuko:

– Kodėl tū nesiskūbinai, kō gaišai?

Erēlis atsākė:

– Mán kōją šaulys pašovė, ir negalėjau véikiai atlėkti.

Atsiskýrēlis vėl kláusia erėlį:

– Ar nesì kur mātės dvýlikos brólių, júodvarniais lākstančių?

Erēlis atsākė:

– Mačiaū ir žinaū: jiē per diėną júodvarniais lakiója, o nākti žmonėms vienamė kalnė gyvėna.

Tadà atsiskýrēlis dāvė mergėlei dvýlika smaigtėlių ir įsākė, lįpant į tą kálną, vis smaigýti ir smaigýti.

– Tiktaĩ, – sáko jis, – sáugokis, kad nė vienas táu iš rañkų neiškrīstų: jėigu nors vienas iškrīs, tai ir nebegalėsi ant kálno užlįpti.

O erėliui pasākė:

– Tū žiūrėk, kad jì nenukrīstų ir gālo negátutų!

Ir išėjo mergėlė su tuō ereliū, paplastà lėkiančiu, ir nùlėkė abūdu prie to kálno. O tas kálnas buvo tóks áukštas, nèt už dėbesis aukštėsnis. Ėmė mergėlė tuōj į tą kálną smaigteliùs smaigýti ir lįpti aukštýn. Smaigė, káišiojo, gál kóks pūsvarstis liko, ir būtų jau užlįpusi, tik staigà vienas smaigtėlis ėmė ir iškrīto. Ji, bežiūrėdama į kriñtantį smaigtėlį, ir patì pradėjo krīsti. Bet erēlis, tupėdamas pakañneje, tuōj pakilo nuo žėmės, griėbė sveikáją kója jái už ryšėlio, tuōj aukštýn, aukštýn ir užnešė nèt už debesų. Prĩnešė prie didelio ūrvo, palėido ir sáko:

– Štai tas ūrvas, kur jiē vakarė parlėkė sùlenda. Tū čia įėjusi rasi dvýlika lóvų; jàs apdangstýk paklōdėmis ir visùs pagálvius apvalkstýk užvalkčiais, o márškinius, kėlnes išdėliók kiekvienám ant lóvų. Prie kiekvienōs lóvos rasi po staliūkà ir ant staliūkų padėta dúonos po kepalėlį; nuo tų kepalėlių galėsi po riekėlę atsiriėkusi

suválgyti. Prie dūrų rąsi mažiausiojo brólio lovėlę, tai, po jája paliūdusi, galėsi patì pėrnakvoti.

Erėlis, viską jái pasākęs, nulėkė sáu, o ji iliūdo į tą ūrvą. Tenai rādo viską taip, kaip jái tas erėlis būvo išpāsakojęs. Paklōdėmis apdaīgstė lóvas, užvalkčiais apvalkstė pagálvius, kėlnes ir mārškinius kiekvienām ant lóvų išdėliójo, paválgė nuo kiekvieno kepalėlio atsiriėkdamà po riekėlę, paliūdo po māžojo brólio lóva ir atsìgulė. Atėjus vākarui, tuóį ir išgirdo: júodvarniai sukranksėjo, nusilėido ir suėjo žmonėmis į tróbą; visì džiaūgėsi, kad pataisýtos lóvos ir padėti mārškiniai su kėlnėmis. Visì apsitaísė, eina vālgyti, žiūri – jų dúona nuraikýta. Vyresnýsis sáko:

– Lóvas ir mus pačiūs aprėdė²⁷ – gerai, bet kad dúonos trūksta, tai negerai; nà, bet kà padarýsi!

Pėrnakvojo, rytą atsikėlė, sukranksėjo ir išlėkė sáu. Tadà atsikėlė iš palóvio ir mergėlė. Lóvas paklójo, tróbą iššlavė, viską sutvaškė ir láukia brólių. Pavakarý vėl atsiriėkė po riekėlę nuo kiekvieno kepaliūko ir paliūdo po māžojo brólio lovėlę.

Vakarė ir vėl ėmė júodvarniai kranksėti, ir suėjo į tróbą visì bróliai. Vyresnýsis sáko:

– Matai, ir vėl dúona nuvālgyta. Jau kas nòrs negėras yra įsimėtęs. Dabař dār niėko nedarýsiu, bet jėi trėčią diėną taip būs, tai, nors visà kálną sugriāusiu, bet turėsiu rąsti.

Mergėlė gulėdama išsigaūdo ir galvójo, kàs būs. Jau visì bróliai miėga, knařkia, o ji negāli užmìgti, ir tíek. Keñtusi, keñtusi paga-liaū ėmė savo jaunėsnijį brólį bũdinti ir trũktelėjo jį už kójos. Tàs kláusia:

– Kàs čia?

Šì tylomis atsākė:

– Ąš, brolėli, jūsų sesėlė, atėjaū, susiieškójaū jùs; bet kad anàs brolėlis pýksta, bārasì, kà aš dabař darýsiu?

Brólis jái atsākė:

– Nà, kà dabar darýsi? Bũk, kaip bũvusi, rytój pamatýsime.

²⁷ Vietoj *aprėdė* bendrinėje kalboje vartotina *àprengė*, *aptaísė*.

Rýto mētą atsikėlę visi bróliai jau taĩsosi eĩti laukaĩ, mažąsis ir ėmė sakýti:

– Nà, bróli, vākar žadėjai kálną ardýti, veřsti, o kad ràstum kokį gimináitį ar sėserį, ką tadà darýtum?

Vyresnýsis brólis sàko:

– Mataũ, kad tù jau žinaĩ, kàs čia yrà, nà, tai pasakýk, kàs?

Šis, atideĩgęs paklòdę, tārė:

– Lįsk, sesėle, laukaĩ, kaip jau bũs, taĩp.

Tadà vyresnýsis brólis ir sàko:

– Kad tu būtum iškeĩtusi namiė dár víenerius metũs²⁸, tai būtum mũsų suláukusi, o dabaĩ, sesėle, reikės ir mũms, ir táu vėl vaĩgti dár dvýlika mėtų. Jėi iškentėsi niėko nešnekėjusi per tíek mėtų, tai dár pasimatýsime.

Taĩ pasàkęs, liėpė sesėlei sėsti jám ant nùgaros, ir visĩ, paviĩrtę júodvarniais, nùlėkė. Jie nùnešė sėserį į didelę gĩrią, pasodĩno į ėglės viršũnę, atsivėikino ir paliko. Ilgaĩ ji teĩ sėdėjo, nèt drabũziai visái suplyšo.

Vieną diėną į tą gĩrią atėjo medžiódamas karaláitis su sàvo dvarĩškiais. Bemātant šũnys apstójo tą mėdį, kur mergėlė sėdėjo, ir pradėjo lóti. Tuóį atėjo karaláitis su medžiótojais, mato – mėdyje žmogũs. Ir šiaĩp ją kálbina, ir taĩp kálbina, týli, ir tíek. Šaũkia – lĩpk laukaĩ, gąsdina – nušáusime, o jĩ vis týli ir týli. Tadà karaláitis tārė savo taĩnui:

– Lĩpk ir iškėlk laukaĩ, pamatýsime, kàs gi teĩ yrà.

Tàs ir įlĩpo. Mergėlė ródó, taĩtum norėdama pasakýti ėsanti be drabũzių. Medžiótojas, išlĩpęs laukaĩ, pasàkė karaláičiui: mėdyje ėsanti jaunà, gražĩ moteriškė, tiktai jĩ be drabũzių. Karaláitis dāvė taĩnui drabužiũs, ir šis nùnešė mergėlei. Tóji apsirėdė²⁹ ir išlĩpo iš mėdžio. Karaláičiui taĩp ji patĩko, kad jĩs niekadõs nenorėjo kitõs nė matýti. Parsivėdęs namõ, pasisàkė sàvo tėvąms nórĩs imĩti ją sáu

²⁸ Geriau – *vienus metus*.

²⁹ Vartotina *apsirengė, apsitaĩsė*.

už pācīā. Tēvai nenorējo nebylēs marčiōs, bet, ilgaī prāšomi, léido. Ir karalāitis vēdē dvýlikos bróliu sesēlē.

Po keleriū mētū juōdu susilāukē sūnaūs. Tā diēnā karalāičio nebūvo namiē, o jāunajā karaliēnē slaugýti buvo pakviestā jos pāmotē rāgana. Tōji rāgana vaikēlī išmetē laukañ ir, sugriēbusi šuniūkā, rōdo visiēms:

– Žiūrēkite, kóks jōs vaīkas!

Nusigañdo karalāičio tēvai ir parāšē sūnui rāštā, kad jis greičiāu grīžtū namō ir sāvo pāciā atsikratýtū. Karalāitis grīžo, pažiūrējo ī sāvo pācīā ir nūtarē niēko jāi nedarýti: ji tokiā gerā, tokiā graži ēsanti.

Po mētū juōdu susilāukē kīto sūnaūs. Karalāičio taip pāt nebūvo namiē, ir vēl jos pāmotē rāgana vaikēlī išmetē laukañ, pāgriēbē kačiūkā ir rōdo visiēms:

– Žiūrēkite, kās dabañ!

Visī stebējosi, ir tēvai nurāšē sūnui rāštā. Sūnūs vēl parāšē namō, kad niēkas niēko jāi nedarýtū be jō patiēs. Sugrīžo karalāitis namō ir sāko, kad jō patiē labaī graži, patiñkanti jām ir dār toliau žiūrēsias.

Dār po mētū – karalāičio vēl nebūvo namiē, – gīmē trēčias sūnūs. Rāgana, jos pāmotē, vēl išmetē sūnu laukañ ir rōdo visiēms gīmusī šuniūkā. Tēvai vēl rāšo jām greičiāusiai skubēti namō ir darýti jāi ar šiókī, ar tókī gāļā. Karalāitis parkeliāvo namō, bet jām baišiai gaīla žudýti sāvo pācīā. Nebežinōdamas, kās čia reīkia darýti, jīs ir sāko:

– Žinókitēs, darýkite, kaip išmānote!

Teisējai apkāltino jā ir nūbaudē kaip rāganā sudēginti. Sukrovē didelē lāužā, ūzdegē ir vēda, bet netrūkus užējo didelis lietūs ir užlējo ūgnī. Ir vēl liēpē privēžti sausū mēdžiu. O jau visāi baiģiasi dvýliktieji mētai, tiktaī vienōs valandōs bereīkia, tuōj atskriēs jos bróliai. Kaip tiktaī ēmē kūrti iš naūjo ūgnī, žiūri – atplasnója, ātlekia dvýlika júodvarniū, ātlekia ir lēidžias. Tuōj nusilēido pirmāsis, virto žmoguñ ir atsivedē už rañkos trejū mētū sūnēlī; nusilēido antrās is ir atsīnēsē sūnēlī antrū mētū; trečiās is nusilēidēs atsīnēsē

dár vystyklusè kà tik gĩmusĩ vaikèlĩ. Tuõj visĩ brõliai pribègo prie láužo ir sušũko:

– Kà jũs ÷ia dirbate? Kàm jũs nekalĩtà mũsũ sesèlè nõrite nu-
žudĩti? Geriaũ mèskite ĩ ùgnĩ pàmotè rãganà!

Ir jie viskà papàsakojo, kaip tõji rãgana tik gĩmusius vaiku÷ius
ĩsmèsdavo laukaĩ ir kaip jiè tuõj juos pasiĩmdavo ir augĩndavo.
Dabaĩ ir sesèlè viskà pasàkè; sàvo brolelius labaĩ mylèjusi, užd taĩ
taip ilgaĩ ir tylèjusi. Tadà visĩ pàgriebè tà rãganà ir ĩmetè ĩ ùgnĩ.

Karãlius pakèlè didelĩ pókylĩ. Ir àš teĩ buvaũ, ir àš daũg ma÷iaũ,
ir àš teĩ vãlgiau ir gèriau, per baĩzdà varvèjo, burnõj neturèjau.

Téviškè

Màno téviškè – mèlyno Nèmuno vĩngis,
Gintariniai krantaĩ ir senà Palangà.
Sũpa vilnĩ ramiaĩ druĩgnas vèjas aptĩnges,
Smèly plãkas pavaĩgusi mãriũ bangà.

Màno krãstas – laukaĩ ir beržĩnai, ir kalvos.
Lyg pražýdè linaĩ – teĩ padãngè gilĩ.
Neužmirštamas téviškès kvãpas ir spalvos,
Kai užmiĩga dienà – ir skaistĩ, ir tylĩ.

Neužmirštamòs téviškès nãktys rasòtos
Su šlamèjimu žĩedo, su lãpo šerkšnũ,
Ir varĩniai beržĩnai, ir diènos miglòtos,
Ir laukaĩ, išrašĩti sidãbro šalnũ.

Mýliu àš gĩesmè pàprastà vỹturio mãžo
Melsvamè dangujè ant arĩmũ pilkũ.
Mýliu àš gilià žiẽmà, kur braĩžo ir rãšo
Rãštà nuostãbũ ant ežerũ ir langũ.

Aš ilgiúosi nublañkusių líepų prie sodo
Ir karpýtų klevų, ir miegústo vandeñs,
Ir čežėjimo daľgio – graudaūs ir vienodo,
Ir pavāsario žālio, ir pilko rudeñs.

Bet labiáusiai ilgiúosi tavęs, mano liáudie!
Skañba tàvo kalbà nuostabi ausysè,
Ilgesinga dainà gaūdžia vėl mán kaip gaūdè, –
Vėl išvařgusi kyla lyg žiedas dvasià.

Ámžių smūgiai giliai tàvo véidą išraižè,
Ákys dūbso duobèm nuo rūsčių sopulių.
Tavè priešai kankino ir drāskè, ir aižè –
– Tai dėl tó aš tavęs nemylét negaliù.

Aš gimiaù tavyjè. Tavyjè aš išáugau.
Vienas kúnas ir kraūjas. Tù – aš, aš – tai tù.
Su taviñ šaknimis, šakomis aš suáugau, –
Mēs kovósim draugè ir laimésim kartù.

Antanas Venclova

Sukilėliai (Ištrauka)

XI

Antrà savaitè baigèsi, kai Bagýnų dvāro valstiėčiai susikivīřijo su dvarininkù. Niėkur tuo metù dvāro laukuosè nepasiródè nè vėno artójo, niėkas su jókia prievole nesiskùbino į dvāro vaiťą ar prievaizdą. Laūko darbų dvāras dār nelabai nè pasigėdo. Po gražių, saulėtų balañdzio pradžiós dienų óras staigà pabjuro. Žiemių vėjas dienomis vārè žemùs, pālšus dēbesis su sniego ir krušós gūsiais, o naktimis, pragiedrėjus dañgui, šalťis spīrgino jau bepradėjusius skleĩstis žiedus ir jáunus krūmų, beržų ir líepų lapeliùs.

Su báime valstiėčiai žiūrėjo į atšiauriai apsiniáukusį dañgų, į

šalnų pakąstą žolę, į besibaigiantį daržinėsė paskutinį šiėno glėbį ir benỹkstančią vasarójaus šiaudų atsargą. Išvarýtos į laukųs ávys dár šiaįp taįp mĩto, lándžiodamos pakrũmėmis ir padirviais, jáučiai dár šiaįp taįp ténkinosi rugĩnių ir avižĩnių šiaudų krátiniu, bet kárvės įdũbusiais šonais, atsikĩšusiais klũbais, išsišovusiomis nũgaromis jau vős besilaikė ant kójų. Panarĩnusios gálvas, jos gaĩliai mỹkė ir, pėrkreipusios akis, liũdnaĩ žiũrėjo į móteris, kurios rýta vākara vĩs dár ateĩdavo tampýti jų tuščĩų tešmenų, benė išgaũs lášą píeno.

O iš pírkĩų, prispáudę nosýtes prie padũmávusĩų langėlių, spoksójo į kiėmą ir láuė píeno išbadėję vaikũčiai. Mótinos grįždavo į pírkĩą, statýdavo mĩltuvę ant súolo, o vaikaĩ skveřbdavosi prie jų su molĩniais puodėliais. Jėi koks gũrkšnis mĩltuvėj atsirásdavo, píldavo į buteliũką ir nėšdavo jauniáusiajam, kur gaĩliai spiėgė lopšỹ, maskatũodamas raĩkomis ir kójomis. Jėi nė to gũrkšnio nebũdavo, tai mótina pakramtýdavo dúonos, kaĩtais maišýdavo su aguonų píenu, rišdavo į skudurėlį ir dúodavo mažỹčiui čiulpti. Gódziai čiulpdavo mažýtis žindũką ir paskuĩ miegódavo ligi pietų.

Trobosė ir kiemuosė nebũvo jókio dárbo. Niėkas nenorėjo niėko imtis, nes dienà iš dienós láuė pagerėjimo ir jau tĩkro, ši kaĩtą pastovaũs darbýmečio pradžiós. Tad kaimýnai váikšėiojo vieni pas kitus, ištisomis valandomis sėdinėjo pírkiose, príeklėčiuose, jáujose, stovinėjo užvėjose, pypkiávo, pėrsimesdami vienu kitũ žodžiũ, žiũrėjo į daĩgų, spėliódami órą rýtdienai. Reti prágiedru-liai, kai sáulė jau aukštaĩ pakĩlusi staigà žėrdavo pro debesų plỹši šviesós ir šilumós srõvę, arbà netikėtai išsiblaĩvę saulėlydziai sukėldavo malónià viltį, kad štaĩ jau rýt gál vėjas pasikeĩs, grįš giedrà ir šilumà, dárbas ir džiaũgsmas.

Tokiomis pavásario šilumós laukĩmo dienomis rūpesčio pri-kamũoti Bagýnų valstiėčiai ir iš kitų sódzių ėmė lankýtis vieni pas kitus, ýpač jėi kokià nepaprastėsnė žinià iš tolimesnių viėtų pasíek-davo jų pirkias ir sukėldavo čia drąsós ir pasitikėjimo, čia nevilties ir báimės.

O gandų pradėjo plĩsti kaskaĩt vĩs daugiau. Ateĩdavo žinių ne tik nuo Pánevēžio, Ukmergės, Rasėinių ir Šiaulių, bet ir iš tolimes-

nių Lietuvės vietų – Zarasų, Biržų, Kauno, nėt iš Vilniaus, Pakūšės, Užnemunės ir tólimojo Žemaitijos pajūrio. Gandaĩ eidavo iš lúpų į lúpas, šliauždavo iš miestelio į miestėlį, iš sódžiaus į sódžių. Vieni nýkdavo ir diňgdavo be garso, kiti áugdavo lyg dēbesys prieš aúdrą.

Atsirásdavo žmonių, kurie pátys mātė maištaujančių baudžiaunin-
kų miniàs, dēgančius dvarus, žúdomus ponus arbà, priešingai, dragūnų
nùsiaubtus káimus, rýkštėmis mirtinaĩ plákamus žmónes. Atsirásda-
vo žinóvų, sàvo ausimis girdėjusių tikràją ciēsoriaus grómatà, suteĩkian-
čią žmonėms vėisškà láisvę ir jų dirbamà žemę be išpirkimų, mókes-
čių ir prievolių. Tokiē kùrstė, kad valstiečiai nesudarínėtų jokių sutar-
čių su dvariniňkais, neapsiimtų jokių prievolių, nestėigtų valsčių, ne-
riňktų vaítų ir seniūnų, nes vėsa tai vėda į baúdziavos įamžinimà, į
naujus lažus, į dár didėsnį pónų sauvaliávima³⁰.

Vienà šaltà, vėjúotà pópietę Balsių vėrai, tėvas ir abùdu sūnūs,
triūsėsi klojime į jáujuje. Čià dár nuo pėreito rudeňs ir žiemós
buvo užsilėkę visókių šapų, spálių; laukė, nugrebójus kiēmà ir pátvo-
rius, riogsójo šiúkšlių ir stagarų krūvos. Sėnis Balsys, žmogus taupus
ir apdairus, liėpė sūnùms vėsa tai sutvarkýti – kas tiňka, sunaudóti
pakratáms, kas nē – sudėginti jáujos krósnýje.

Besitriūsdamì niėkas nepastebėjo, kaip iš gátvės pro varteliùs
į kiēmà atsargiaĩ įsliňko keturi augalóti vėrai – dù žandárai ir dù
polìcininkai. Žandárai pasiliko prie vartų, o polìcininkai greitai
púolė į jáujà, kur prie krósnies pritūpęs Pėtras kùrstė ùgnį. Nespėjo
jis nē apsižiūrėti, kaip polìcininkai stvėrė jį už raňkų, užláužė jàs
už nùgaros ir surišo virvagaliu. Vėltui Pėtras kovójo ir šaukė.
Atbėgo žandárai, ir visi keturi ėmė tempti sùimtajį pro vartus į
gátvę. Tuo tárpu pasiródė didelis dviejų arklių per purvėną tempia-
mas vežimas, kuriamė, be vežėjo, sėdėjo dár vėnas polìcininkas.
Arkliáms sustójus, polìcininkai ir žandárai sukibė įvertė Pėtrà į
vežimà. Surištomis raňkomis jis ne kà tegalėjo priešintis. Tėvas ir
brólis Viňcas suglùmė ir išsigañdę žiūrėjo, kàs čia dárosi. Vėsa tai
atsitiko taip greitai ir netikėtai!

³⁰ Bendrinėje kalboje būdingesnė forma *savavaliávimas*.

– Viñcai! – vōs suspėjo šūktelėti Pētras. – Bék pas kaimýnus, dúokit žinią į Palíepius.

Su Palíepių Juozū Pranáičiu Pētras neseniaí buvo tāręsis, kàs reíktų darýti, jėi kurį nōrs polícija sučiūptų. Sùtarė nepasidúoti ir vėinas kitą gėlbėti.

Įveřtę Pētrą į vežimą, abúdu žandārai atsisėdo iš šalių, o polícininkai stójo iš abiejų vežimo šónų. Vežėjas suplíekė árklus, vežimas sujudėjo ir per purvyną žiņgine stúmėsi dvāro lińk.

Tuo tárpų Vińcas įsóko pas Noreikùs.

– Pētrą sùemė! – sušúko uždùsęs.

– Kàs sùemė?.. Kuř sùemė?.. Ką tu čia!..– suklėgo kelì balsai.

Vińcas užsirýdamas ėmė pāsakoti, kaip vėsa tai atsitiko. Pírkioje, be saviškių, búvo dār Jankauskų Kazýs, Kedulių Jōnas ir Dzėdas Mōrkus iš Kařkliškių, drąsùs výras, labai nekeńčias Skròdskio ir visų jo dvariškių.

Tuo pačiu metù įpúolė Katrė³¹. Ji mātė, kas atsitiko ties Balsių kiemù ir kaip Vińcas bėgo pas Noreikùs.

Baėgus Vińcui pāsakoti, Katrė, gražýdama rankàs, sušúko:

– Výkitės!.. Atimńkit!.. Jį užplàks Skròdskis negyvaí!

Visì pašóko iš viėtų, visì kartù ėmė kalbėti, šaũkti, gińčytis:

– Kaíp atimńti?.. Mùštis su žandārais?!. Ar įveĩksime? Šaũs!.. Výrai, výkimės raitì! Užúolankom!.. Į Kařkliškius dúoti žinią!.. Lėk į Palíepius, Vińcai!.. Dzėdas į Palíepius!.. Nesuspėsime – vākaras!

Katrė neatstójo nuo Dzėdo Mōrkaus:

– Dzėdai, tù darýk ką nōrs. Be tavės čia niėko nebùs. Paimk Vińcą ir Jankauskų Kāžį, jókite į Palíepius. Pranáitis padės. Jūs visì tokiė gerì draugaí. Prie júsų ir kitì prisidės. Skròdskis taíp nekeńčia Pėtro! Užplàks, užkankińs!..

Āšaros pasiródė jos akysė.

Dzėdas, atsirėmęs pečiaís į síeną, paniùres, įbėdęs akìs į žėmę, kažką suńkiai māstė, nèt jo kaktà išrasójo. Staigà kílstelėjo gálvą ir paguodžiamai sùdavė Katrýtei per pėtį.

³¹ Leidžiama kirčiuoti dvejopai: *Kātrė* ir *Katrė*.

– Nežliuėbk! Žinau, ką padarysim. Nebijók, mės jį išlųpsim ir iš paties vėlnio nagų!

Dzido akysė spindėjo narsà ir pasiryžimas.

– Vėrai! – sušuko jis, nustelėdamas kitus. – Laiko tųrim ne-
daųg. Jei neatmųsim jo kelyjė, tai tųrim beēt sutrukdýti, kad jiė
kuo vėliausiai pasiektų dvėrą. Naktį jė neplàks, o iki rýto mės sàvo
padarysim. Viñcai, Kazý, nà kas dár? Jónai, sėskit ant arklių ir
máukit papieviais užuolankom jiems už akių. Suspėsit. Kól jie ap-
važiuós apliñkui per purvėnà, jūs bųsit jau teñ. Žinot, už krųmų
per griovį yra tiltėlis. Greit jį nuardýkit. Griovýs dabar pilnas van-
deñs. Teñ jie sustós. Kirviųs pasiimkit. Greitai! Tiesióg papieviais.
Vėnas dųmkit į Palėpius pas Pranaitį. O mės jiems iš paskós.

Balsių Viñcas, Jankauskų Kazýs ir Kedulių Jónas, Katrės ir
Onýtės padedamì, stvėrė kirviųs ir dálbà, sėdo ant arklių ir nukūrė
papiėvais.

Žinià, kad sùemė ir išvežė Balsių Pėtrą, jau apskrėdo visà sódžių.
Žmónės būriāvosi vienì prie Balsių, kitì prie Noreikų. Mótėrys
gařsiai klegėjo ir aimanàvo, vėrai spiėtėsi apie Dzidà, nes jis buvo
žinomas kaip sumanųs vėras ir jo ryžtingumas visiems patiko.
Káimas grėsmingai dųzgė kaip pakirřintas bìčių avilýs. Nebuvo
kiėmo, iš kurió kas nórs nebūtų išbėgęs į Balsiųs ar Noreikųs. Tik
Stášio kiėmas atródė kaip išmřęs. Niėkas nepasiródė laukė, niėkas
neknapsójo prie tvorós ar varťų. Bet pàts Stařys pro kūtės sàsparà
atsargiai stebėjo, kàs čia dárosi pas kaimýnus.

Tuo tårpu Dzidas išsiriñko iš nórinčių penkis vėrus výtis polici-
jos vežimo ir iš tólo jo sėkti, nepalėidžiant iš akių. Kàs už júostos
užsikišo kiřvį, kàs sugraibstė kastuvà, kàs šiaip bàsli ir po tris iš
abiejų kėlio šónų spařčiai nužingsniàvo link dvėro.

Sàulė jau buvo netolì laidós. Vakarų dangùs, kaip dažnai tomis
dienomis, prieš naktį ėmė giedrėti. Pro blankiàs debėsų próperšas
lėjosi kaip áuksas žėruojančios saulėlydžio žáros. Šàlo. Skýstas
kėlio mādaras stingo, balútės deñgėsi plonýte, bruožuota lėdo žie-
velė. Eiti kėlio pakraščiais dārėsi lengviau; kója jau nebegrimzdo
ir nebeslidinėjo, o puřvas nebekibo prie àpavo. Šėši vėrai spařčiai

žingsniāvo, stengdamiesi³² eiti taip, kad pakelės mēdžių kamienai ir krūmai prideigtų juos nuo bet kienō mēsto į kelią žvilgsnio.

Po kuriō laiko jie pamātē priešakỹ kēlio viduriu jūdantį vežimą. Suñkiai jis sliñko prĕkin, vōs išplēšdamas ratūs iš stįngstančio purvyno. Šeši vĕrai sulētino žingsnius. Vežimē, be vežėjo, sēdėjo trisē, kitì trĕs tapnōjo iš šalių.

Dzidas grēsmingai mōstelėjo sàvo basliū.

– Vĕrai, – tārē pakuždomis, – mēs juos paiñtume plikomis rañkomis.

– Kad tik aniē suspētų tiltēlį nuardyti, – atsiliēpē Noreikà.

Dzidas dėl tō nē kiek neabejōjo:

– Suspēs. Tikriāusiai jau jiē dabañ tenaiñ.

Vežimas vōs vōs judėjo. Būvo girdėti, kaip vežėjas kėikia ir mūša árklus. Dū iš sēdėjusių vežimē vŕų išlipo, kad arkliañs būtų lengviaū. Dzido šešiūkē³³ stàbtelejo po mēdžiais, kad aniē kiek nutòltų. Kēlias buvo visiškai tūščias, pūtē žvarbūs vėjas, vakaruosē debesų prōperšos prasìplētē, ir pro viēnà kýstelėjo raudónas kaip žarijà sáulės kràstas. Bet žēmėje nuo tō pasidārē dár tamsiaū ir nykiaū. Didžiūliai juodì šešėliai nusidriekē laukaĩs ir pĕvomis, o visas slēnỹs³⁴, kuriuo ējo kēlias, paskeñdo sutemosē.

Pósukyje vežimas išnỹko iš akių. Šēšetas vŕų vėl paspařtino žingsnius. Už pósūkio kēlias diñgo krūmuose. Vežimo nebūvo matyti, bet áiškiai buvo girdėti vežėjo baĩsas, botàgo pliaukšėjimas ir arklių prunkštimas.

Po valandėlės vĕrai lengviaū atsìkvēpē. Jie pasiekē pĕvą su tankiaĩs álksnių ir kařklų krūmais. Čià būvo leñgva nepastebėtiems sēkti vežimą. Griovỹs ir tiltēlis turėjo būti jau nebetoli.

Staĩga iš kařklų krūmo išniro Balsių Viñcas.

– Na kaip? – klàusē Dzidas, – pavỹko?

– Pavỹko, – atsákē pašnibždomis Viñcas. Jis buvo regimai susijaudinęs, nēt jo rañkos virpėjo, gniāužydamos lāzdą.

³² Bendrinės kalbos kirčiavimo norma yra *stėngdamiesi*.

³³ Bendrinės kalbos norma yra *šėšetas*.

³⁴ Dabar teikiama bendrinės kalbos norma *slėnis*.

- Kiek teñ jūsu?
- Penkiese.
- Pranāitis yrà?
- Yrà. Krūmuose, pakelēj, netolì tiltēlio.
- Dzidas sustābdē saviškius.
- Výrai, kàs tūrit peļļ?
- Peļļ turėjo Viñcas.

– Geraī. Kai mēs griēbsim žandarūs ir policijā, tu šók prie Pētro ir pērpjauk virvēs.

Visi susīkaupē, sukāndo danti, suspāudē lazdas. Noreikā išsi-trāukē kiŗvį. Bet Dzidas visūs įspėjo:

– Výrai, sāugokitēs, mirtinaī nemūškit. Bus mažiaū bēdōs. Ir reīkalo nērà. Žiūrēkit, kad nešautų. Čiūpkit pištaliētūs. Kai tik Pētras bus laīsvas, atgaī į krūmus ir kas sāu. Viñcai, eīk pas saviškiūs. Palāukit mūsų. Vieni nepradēkit. Klausýkit, kadà suūbaus pelēda. Tai bus ženklas.

Viñcas diņgo krūmuose, o šeši výrai atsargiaī, iš tólo apeidami vežimā, spaŗčiai trāukē prie griōvio. Pasīslēpē kaŗkluose ir alksnēliuose artī kēlio ir tōs viētos, kur būvo tiltēlis. Tik rāstai, pagaliaī ir leņtgaliai³⁵ mētēsi ant kraņto. Griovýs, dvējeto síeksnį plōčio, pilnas gurguliúojančio vandeņs, dabaŗ sudārē nenūgalimā kliūtį tiek pēsčiām, tiek važiuotam. Sāulē nusilēido, slēņį deņgē tirštā priēblanda.

Netrūkus pasiródē vežimas ir sustójo prie griōvio. Pasigirdo keiksmāi ir šūkavimai:

– Kàs per vélñas!.. Tīlto nēra! Vanduō nugrióvė?.. Nà ir tvarkà!.. Kàs dabaŗ darýt? Èch, rūpūžēs!

Žandārai ir poliċininkai sustójo prie griōvio kraņto, pasilenk-dami žiūrėjo į vāndenį, sāmprotavo ir tārēsi, užmiršę vežimē paliktą belaīsvį.

Staigà krūmuose suūbavo pelēda. Víenu metù būrýs výrų, kaip iš žēmēs išdýgę, púolē prie griōvio stóvinčius. Tą pat akīmirką dù

³⁵ Bendrinēs kalbos kirċiavimo norma yra *lentgaliaī*.

žandārai kūliais³⁶ nuvirto į vandenį, o kitį bejėgiškai tāsėsi su apspitusiais juos užpuolikai.

Viñcas šoko prie vežimo ir pėrpjovė virvę ant brólio rañkų. Pėtrās iššivertė iš sėdýnės, púolė prie besirūngiančių, stvėrė polici-ninką į glėbį ir tēškė į griovį. Bet čia nuskardėjo švilpesys. Pranáitis su Dzidù tįmptelėjo į šalį kovōs įniršiu užsidėgusį Pėtrą, kitį taip pāt šóko atgal į krūmus, subraškėjo šakos, sudundėjo žēmė po arklių kanópomis. Užpuolikai kaip vaiduókliai žuvo sutirštėjusioje vākaro sutemojė.

Iš griovio išsikāpstę sargýbiniai kalėno dantimis, šokinėjo, pūrtėsi, mostagāvo rañkomis, grasino nežiniā kām ir kėikė pas-kutiniais žódziais. Kāip pėrsikraustyti į aną pùsę per tą prakėiktą griovį ir pasiekti dvārą? Jis čia pāt, netoliēse. Pagaliau pavýko pėrdėti per griovį viėnā iš likusių rāstų ir pėrsikelti į aną krañtą. Vežėjas pasūko atgal ieškóti apliñkinio kėlio.

Vincas Mykolaitis-Putinas

³⁶ Dabartinės bendrinės kalbos norma *kūliais*.

Sutrupinimai

J. Avyž.	– Jonas Avyžius	V. Myk.-Put.	– Vincas Mykolaitis-Putinas
J. Balč.	– Juozas Balčikonis	P. Mš.	– Pranas Mašiotas
A. Balt.	– Algimantas Baltakis	S. Nėr.	– Salomėja Nėris
J. Balt.	– Juozas Baltušis	J. Paukš.	– Juozas Paukštelis
A. Baran.	– Antanas Baranauskas	V. Reim.	– Vacys Reimeris
J. Bil.	– Jonas Biliūnas	V. Rimk.	– Vytautas Rimkevičius
P. Cvir.	– Petras Cvirka	rš.	– raštai
J. Dov.	– Jonas Dovydaitis	K. Saj.	– Kazys Saja
flk.	– folkloras	I. Simon.	– Ieva Simonaitytė
V. Giedr.	– Vincas Giedra	J. Sok.	– Juozas Sokas
L. Gir.	– Liudas Gira	P. Širv.	– Paulius Širvys
J. Jabl.	– Jonas Jablonskis	T. Tilv.	– Teofilis Tilvytis
V. Krėv.	– Vincas Krėvė	Vaižg.	– Vaižgantas
K. Kub.	– Kostas Kubilinskas	V. Vals.	– Valerija Valsiūnienė
V. Kudir.	– Vincas Kudirka	A. Venc.	– Antanas Venclova
Mair.	– Maironis	A. Vien.	– Antanas Vienuolis
Just. Marc.	– Justinas Marcinkevičius	Žem.	– Žemaitė
E. Miež.	– Eduardas Mieželaitis		

Pakerys, Antanas

SL 098 Lietuvių kalbos bendrinė tartis/Antanas Pakerys, Aldonas Pupkis. – Antroji papild. ir patais. laida. – Vilnius: Gimtasis žodis, 2004. – 72 p. + 1 elektron. opt. diskas

ISBN 9955-512-53-9

Knygelėje ir kompaktinėje plokštelėje pateikiamas sisteminis lietuvių kalbos bendrinės tarties kursas, pratimais parodoma, kaip tarti bendrinės kalbos garsus.

UDK 808.82-04(075)

Antanas Pakerys, Aldonas Pupkis
LIETUVIŲ KALBOS BENDRINĖ TARTIS

Viršelio dailininkas *Romualdas Balinskas*

Tiražas 1500 egz. Užs. 345
Išleido leidykla „Gimtasis žodis“
A. Juozapavičiaus 10a, 09311 Vilnius
El. p.: gimtasizodis@takas.lt
Interneto svetainė: <http://gimtasizodis.w3.lt>
Spausdino UAB „Adomo Jakšto spaustuvė“
Girelės g. 22, 53160 Kaišiadorys